International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)

To Cite This Article: Balcı, A. (2018). Geographical knowledge in life stories: Oral geography. *International Journal of Geography and Geography Education,* 38, 40-57.

Submitted: April 12, 2018 **Revised:** May 27, 2018 **Accepted:** June 29, 2018

GEOGRAPHICAL KNOWLEDGE IN LIFE STORIES: ORAL GEOGRAPHY[1]

Hayat Hikâyelerindeki Coğrafi Bilgi: Sözlü Coğrafya

Ali BALCI[2]

Özet

İnsan, tabiatla sürekli etkileşim halindedirler. Bu ilişkide, insan doğanın sunduğu nimetlerden daha fazla faydalanma, olumsuz etkilerinden de mümkün olduğunca kaçınma gayreti içindedir. İnsanın bu arzusu, bilimsel ve tecrübi bilgilerle sürekli artar. İnsan, artan bu bilgi birikimini bazen yazılı bazen de sözlü olarak arşivler. İhtiyaç duydukça kullanır ve kuşaktan kuşağa aktarır. Bu araştırma, yaşlı insanların hayat hikâyelerindeki coğrafi bilgi içeren söylemleri nasıl kullanıp yorumladıklarını, bu ifadeleri genç neslin bilip bilmediğini ve genç neslin bu bilgilerin sonraki kuşaklara nasıl aktarılması gerektiği konusundaki düşüncelerini tespit etmek maksadıyla hazırlanmıştır. Nitel araştırma modelinin benimsendiği bu araştırmada, anlatı (narrative) yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda, yapılandırılmamış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yapılan görüşmelerde, sadece coğrafi bilgiler ve uygulamalar keşfedilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, araştırmacının kendi yargısını kullanarak seçmesine imkân veren kolay ulaşılabilirlik esasları dâhilinde, kolayda örnekleme tekniğine göre belirlenmiştir. Araştırmaya 65 yaş ve üstü 12, 21-32 yaş grubunda 11 olmak üzere toplam 23 kişi katılmıştır. Araştırmada veriler, nitel araştırma veri toplama tekniklerinden olan yüz yüze görüşmelerle elde edilmiştir. Verilerin analizinde, betimsel analiz tercih edilmiştir. Elde edilen bulgular, fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerine göre tasnif edilmiştir. Katılımcı isimleri, araştırma etiği gereği kodlanmıştır. Gök cisimlerine, vakit tayinine, klimatik ve meteorolojik özelliklere, kırsal yerleşmelere, ev ve eklentilerine, tarım ve hayvancılığa, hayat hikâyelerindeki coğrafi söylemlerin genç nesillere aktarılıp aktarılmadığına ilişkin elde edilen bulgular literatürle karşılaştırılarak tartışılmış ve sözlü coğrafi bilgileri içeren uygulamaların artırılması, ülke genelindeki dağılımının belirlenmesi gibi önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sözlü Coğrafya, Hayat Hikâyeleri, Coğrafi Bilgi

Abstract

Humans are in a constant interaction with nature. In this relationship, human beings are more likely to benefit from the blessings of nature and to avoid as much as possible from their negative effects. This desire of human is constantly increasing with scientific and experiential knowledge. Humans archive this fund of knowledge sometimes in writing and sometimes verbally. Humans use it as they need, and hand it down from generation to generation. This research was designed to find out how elderly people use and interpret geographical discourse in their life stories, whether young generations know these statements, and the opinions of young generations about how this knowledge should be handed down to future generations. This research, in which the qualitative research model was adopted, was conducted using the narrative model. In this context, the unstructured interviewing technique was used. In the interviews, only the geographical information and applications were intended to be discovered. The study group of this research was determined according to the convenience sampling method, enabling the researcher to select using his/her own judgment within the framework of easy accessibility. A total of 23 people participated in the survey, 12 of whom were at the age of 65 and older, and 11 of whom were between 21-32 years old. In the study, data were collected from face-to-face interviews, which is one of the qualitative research data collection techniques. Descriptive analysis was preferred for the analysis of the data. The obtained findings were presented according to the characteristics of physical and anthropogeography. Names of the participants were coded in accordance with research ethics. Findings related to celestial objects, time allocation, climatic and meteorological features, rural settlements, houses and their attachments, agriculture and animal husbandry, whether geographical discourse in the life stories are handed down to younger generations and were discussed in comparison with the literature and some proposals were made as to increase the practices that contain oral geographical knowledge, and to determine its distribution throughout the country.

Keywords: Oral Geography, Life Stories, Geographical Information

[1] A part of this study was presented at the 1st International Congress on Seeking New Perspectives in Education (May, 11-12, 2018) in İstanbul.

[2] Assoc. Prof., Marmara University, Atatürk Education Faculty, Göztepe Campus, Kadıköy, 34722, İstanbul, TURKEY., abalci@marmara.edu.tr

GİRİŞ

İnsan, tabiatla ilişkisinde, doğanın sunduğu nimetlerden olabildiğince fazla faydalanma, kendisine verebileceği zararlardan da imkânları ölçüsünde kaçınma arzusundadır. Bu arzusu, onu sürekli araştırma yapmaya ve hayatı boyunca kazandığı tecrübelerini menfaatleri doğrultusunda kullanmaya itmiştir. Bu bilgi birikimi, hızla artan dünya nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamada, yapılan beşeri hataların doğaya verdiği zararları bertaraf etmeye yönelik çalışmalarda sürekli kullanılmıştır. İnsanlar bu bilgileri kullanırken kuşkusuz tecrübi bilgiler de kazanmışlardır. Yazılı olmayan, çoğunlukla sözlü olan bu tecrübi bilgiler önemlidir. Çünkü insanlığa katkı sağlamada kullanılabilir. Ancak hayat hikâyelerinde (öykülerinde) gizli olan bu bilgilerin öncelikle tespit edilmesi ve unutturulmaması gerekir. Bu da, insanın tabiatla süregelen ilişkisinden elde ettiği kazanımlarının, tabiatla ilişkisini yansıtan tecrübi gözlemlerinin yazılı ya da bir şekilde ulaşılabilir materyaller haline dönüştürülmesiyle mümkün olabilir.

Yapılan araştırmalarda, insanların hayatları boyunca elde ettikleri tecrübi sözlü coğrafi bilgiler için; '*yaşam deneyimleri sonucunda oluşturdukları, günlük hayatta sıklıkla başvurup, oldukça yararlı bir kaynak olarak kullandıkları yerel coğrafi bilgiler*' (Bulut, Yürüdür, Kazancı, 2013: 21), '*coğrafi, sözlü kanıt ve deliller*' (Demircioğlu, 2005: 310) '*içerisindeki coğrafi muhtevası sır gibi örtük sesli söylemler'* (Yıldırım ve Tarım, 2014: 19), *'belleklerdeki geçmişe ait coğrafi sözlü ifadeler'* (İlyasoğlu, 2006: 97) olarak söz edilmektedir.

Türkiye'de yayınlanmış kaynaklarda, hayat hikâyelerindeki bu sözlü coğrafi ifadeler için; *'sözlü coğrafya'* (Balcı, 2018), *'halk kültürü, halk takvimi*, *halk meteorolojisi,* yerel *ağız, yerel coğrafi bilgi'* (Alacahan, 2016; Başuğur, 1996, 1998; Bulut, Yürüdür, Kazancı, 2013, Cingöz, 1995; Demir, 2012; Ercan, 2006; Erginer, 1984; Erinç, 1984, Ertüre, 1977; Güner ve Şimşek,1998; Karabaşa, 2000; Koç ve Keskin, 2001; Koç, 2001; Özcan, 2015; Özdemir ve Bozyurt, 2006; Sever, 2005; Tan, 1976; Tunçdilek, 1967; Veren, 2011; Yıldırım ve Tarım, 2014) gibi ifadeler kullanılmıştır. Başka ülkelerde yayınlanmış kaynaklarda ise bu kavram genellikle anlatı (narrative) başlığı altında işlenmiştir (Berger, 1997; Bullough ve Baughman, 1996; Clandinin ve Connelly, 1998; Connelly ve Clandinin, *1990;* Crang, 2003; Edgar ve Sedgwick, 1999; Elbaz-Luwisch, 1997; Gregory, vd., 2009; Hay, 2004; Henderson ve Gregory, 2000; Hones, 2011; Lacey, 2000; Linton, 2001; Maddrell, 2009; McPartland, 1998, 2001; Riessman, 1993; Said, 1990; Summerby-Murray, 2010; *Wells, 2011;* Wiles, Rosenberg ve Kears, 2005*)*.

Sözlü coğrafyaya ilişkin alanyazın incelendiğinde, bu tür araştırmaların coğrafi literatüre katkı sağlayacağına yönelik açıklamaların oldukça fazla olduğu görülmüştür. Nitekim *'yerel takvimlerin derlenmesinden söz eden'* Güner ve Şimşek (1998: 129) bunun '*kültürel coğrafya araştırmalarına büyük katkılar sağlayacağı'* kanaatindedir. Koç ise (1999; 326) '*Halk takvimini de dikkate alarak yapılacak doğal mevsim çalışmalarının, planlamalarda kullanılabileceği'* düşüncesindedir. Bu hususta Erinç (1984: 230) '*yüzyıllarca denenmiş olaylara dayanan tecrübelerden istifade edilebileceği*', Koç ve Keskin de (2001: 1) *'İklim özelliklerinin araştırılması sırasında ölçüm sonuçları yanında halk takvimi verilerinin de kullanılmasının yerinde olacağı'* vurgusunu yapmışlardır. Bununla birlikte, bu tür araştırmaların sınırlı sayıda olduğuna, bir öğretisinin olmadığına, nesilden nesile aktarılmasının önemine ve aktarılamamasına dair endişelere de sıkça rastlanmaktadır. Örneğin, *'Halk kültürüne ilişkin bilgilerin teorik bir temeli ve öğretisinin olmadığı, halk takviminin yavaş yavaş unutulmaya yüz tuttuğu'* (Bulut, Yürüdür, Kazancı, 2013: 30), *'Halkın edindiği tecrübenin sistemleştirilmesi ve sonraki kuşaklara aktarılmasının büyük önem taşıdığı'* (Özcan, 2015: 187*), 'Yerel ağızda şekillenen coğrafi kavramların yaşayan kültürel miras niteliğinde ve gelecek nesillere aktarılmasının önemli olduğu'* (Yıldırım ve Tarım, 2014: 18) düşüncesi bu kapsamda değerlendirilebilecek argümanlardır.

Sözlü coğrafi bilgilerin kaynağı olarak *"Hayat deneyimi yüksek olan insanlar (yaşlı nüfus) gösterilmektedir. Çünkü yaşlılar dünyayı algılamaya başladıkları günden itibaren çevrelerinde gerçekleşen doğal ve kültürel olayların birincil şahididirler. Yaşadıkları dönem ve mekânın teknolojik kısırlığı bu şahitliği kaydetmelerini neredeyse imkânsız kılmıştır. Bu bağlamda yaşadıkları mekândaki insan çevre etkileşiminin birçok ayrıntısı sadece onların hafızasında kayıtlıdır… Bu insanların mekândaki şahitliklerinin, deneyimlerinin, algılarının kaydedilmesi ve bunların sonraki nesillerin eğitiminde kullanılması elzemdir"* (Yıldırım ve Tarım, 2014: 18-19) öngörüsü, çalışmamızdaki katılımcıların belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu çerçevede, katılımcıların sözlerinde; *'Arzı tasvirlerine'* (Tanoğlu, 1964: 1), '*Yeryüzü ve Dünya'yı tanıtmalarına'* (Doğanay, 2012: 8), '*Doğal, beşeri ve ekonomik olguları, insanlarla ilgi kurarak*' (Doğanay, 2012: 13) '*kendine özgü metodlarla açıklamalarına'* (Selçuk Biricik, 2009: 3; Rey, 1998), *'Muhakemelerine'* (Hughes, 1870), '*İnsan ve mekân arasında ilişkiler oluşturmalarına*' (Özey, 2010: 1), *'Çevresiyle etkileşimlerini yansıtmalarına'* (Mackinder, 1887), *'Yer şekillerinden, mekânlardan, halklardan'* (Royal Geographical Society, 2017) *ve 'çevresinden nasıl etkilendiklerini anlatmalarına'* (International Geographical Union, 2017), *'Toplumların nasıl değiştiğine işaret etmelerine'* (Livingstone, 1992), *'Dinamik ilişkilerden bahsetmelerine'* (Institute of Australian Geographers, 2017), '*Yeryüzü olayları arasındaki münasebetleri, bu olayların dağılışını ve nedenlerini'* (Tanoğlu, 1964: 1) açıklamaya ilişkin ifadeleri dikkate alınmıştır. Tespit edilen bu bilgiler fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerine göre kategoriler oluşturularak değerlendirilmiştir.

Sözlü coğrafyanın, bütün bu coğrafi araştırmalara katkısına, sonraki kuşaklara aktarılmasının önemine ve

aktarılamamasındaki endişelere yapılan vurgular, bizi bu çalışmaya itmiştir. Sözlü coğrafyanın, coğrafya alanında kullanılmasının faydalı olacağı kanaati, sözü edilen eksiklikleri giderme düşüncesi, çalışmanın en önemli gerekçeleri arasındadır. Bu maksatla, 65 yaş ve üstü insanların hayat hikâyelerindeki coğrafi bilgi içeren söylemleri, bu söylemleri nasıl kullanıp yorumladıkları, bu ifadeleri genç neslin ne kadarını bilip kullandığı ve sonraki nesillere nasıl aktarmayı düşündükleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunu yaparken katılımcıların sözlerini değiştirmeden söylendiği gibi kullanılmaya, bu söylemlerin coğrafi literatürle örtüşüp örtüşmediğini teşhis etmeye ve açıklamalarda kavram kargaşası ya da kavram yanılgısı olup olmadığını belirlemeye özen gösterilmiştir.

YÖNTEM

Nitel araştırma modelinin benimsendiği bu araştırmada, anlatı (narrative) yöntemi kullanılmıştır (Robson, 2015: 186; Öztürk, 2013: 186).Bunda, anlatıların *'kişisel anlatıların ve hayat hikâyelerinin kültürel ve sosyal kalıpları ortaya çıkarmasının'* (Patton, 2014: 115), *'yaşantılara ilişkin konuşmaların konu edilebilmesinin'* (Robson, 2015: 186) ve *'kavramsal yapıların araştırılmasında ve organize edilmesindeki merkezi rolünün'* (Öztürk, 2013: 58, 187) etkisi olmuştur.

Bu kapsamda, yapılandırılmamış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu tekniğin kullanılmasında, yapılandırılmamış görüşmenin '*informal olması, ilgi ve merak alanı çerçevesinde gelişmesine izin vermesi*' (Robson, 2015: 347), '*önceden belirlenmiş sorulara ihtiyaç duyulmaması ve kullanılmaması'* (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 121) *'önceden bir planlama yapmaya gerek olmadan, konu ve birey hakkında detaylı bilgi almaya olanak tanıması'* (Tanrıöğen, 2009: 151), *'cevaplayıcıların, görüşlerini belli bir kalıba oturtmadan ifade etmesi'* (Altunışık, Coşkun, Batraktaroğlu ve Yıldırım, 2007: 85), *'görüşmenin kontrolünün tamamen katılımcıda olması, araştırmacının değil katılımcının kendisi için önemli gördüğü şeylerden bahsetmesi'* (Öztürk, 2013: 218) belirleyici olmuştur. Yapılan görüşmelerde, sadece coğrafi bilgi ve uygulamalar keşfedilmeye çalışılmıştır. Bunu yaparken, katılımcıların isteklerine öncelik verilmiştir. Hayat hikâyelerini özgürce anlatmalarına imkân tanınmıştır. Konuşulanlara müdahale edilmemiş, sadece görüşmelerin tıkanmaması için günlük hayata dönük bazı genel sorularla konuşmaya derinlik kazandırılmaya çalışılmıştır (Karasar, 2005; Neuman, 2007).

Araştırmanın çalışma grubu, araştırmacının kendi yargısını kullanarak seçmesine imkân veren (Böke, 2009) kolay ulaşılabilirlik esasları dâhilinde, kolayda örnekleme tekniğine göre belirlenmiştir. Araştırmaya 65 yaş ve üstü[3] 19, 21-32 yaş grubunda 18 olmak üzere toplam 37 kişi katılmıştır. Ancak 65 yaş ve üstü bu katılımcılardan sadece 12'sinde coğrafi bilgi ve uygulamalar içeren söylemlere ulaşılmıştır. Sonuçta, çalışma grubunda 65-85 yaş grubunda 12, bunların torunu ya da yeğeni olan 21-32 yaş grubunda 11 katılımcı görüşünden faydalanılmıştır. 65 yaş ve üstü katılımcıların 8'i erkek (E), 4'ü kadın (K), 21-32 yaş grubundaki katılımcıların ise 6'sı erkek, 5'i kadındır. Katılımcılara, araştırmada isimlerinin kesinlikle kullanılmayacağı, rumuz bir isim verileceği söylenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Katılımcıların Genel Özellikleri

	65 yaş ve üstü katılımcılar				*21-32 yaş grubundaki katılımcılar*			
	Rumuz adı	***Doğum tarihi***	***Cinsiyeti***	***Doğum yeri***	***Rumuz adı***	***Doğum tarihi***	***Cinsiyeti***	***Yakınlık derecesi***
1	Yakup	1933	E	Maral Köyü, Borçka-Artvin	Yunus	1992	E	Torunu
2	Necmi	1934	E	Ortaköy, Orhangazi-Bursa	Nuri	1997	E	Torunu
3	Sevgi	1938	K	Kazançlı/Pirloz Köyü, Of-Trabzon	Sevim	1996	K	Torunu
4	Turhan	1941	E	Söğütlü Köyü, Bayburt	Tuğba	1996	K	Torunu
5	Ufuk	1944	E	Akçay Köyü, İskenderun-Hatay	Utku	1996	E	Torunu
6	Leyla	1949	K	Ören Köyü, Ulubey-Ordu	Levent	1996	E	Torunu
7	Bekir	1950	E	Çatak-Van	Buse	1995	K	Torunu
8	Faruk	1952	E	Yassıkaya Köyü, Taşlıçay-Ağrı	Filiz	1986	K	Dayısı
9	Cemil	1952	E	Yağcımusa Köyü, Artova-Tokat	Cihan	1997	E	Torunu
10	Meral	1953	K	Yağcımusa Köyü, Artova-Tokat	Cihan	1997	E	Torunu
11	Davut	1953	E	Akın Köyü, Sandıklı-Afyonkarahisar	Doruk	1996	E	Torunu
12	Kader	1953	K	Merkez ilçe-Ağrı	Kübra	1994	K	Torunu

Görüşme yapılacak yaşlı insanların belirlenmesinde coğrafya eğitimi anabilim dalına devam eden lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinden faydalanılmıştır. Bu öğrencilere, 65 yaş ve üstü bir yakınının, özellikle de annesi-babası, büyük annesi-büyük babası (dedesi), amcası-halası ya da dayısı-teyzesi…, olup olmadığı sorulmuştur. Yapılan sorgulama sonunda 19 öğrenci belirlenmiştir. Bu kişilerle görüşme yapabilecek öğrencilere, yapılandırılmamış görüşme tekniğinin özelliklerini kapsayan, iki saatlik ders yapılmıştır. Bu derslerde, görüşmelerin *'önceden belirlenmiş sorular kullanmadan yürütülmesi'* (Tanrıöğen, 2009: 151; Öztürk, 2013: 218), *'görüşmelerin doğal akış içerisinde, görüşme yapıldığını fark ettirmeden yapılması*, *soruları konuşmanın anlık akışı içinde kendiliğinden geliştirerek, elde edilen ipuçları ışığında değiştirerek sorulması, konuşmanın uzamasına tahammül göstererek, gerekirse birden fazla görüşme yaparak sürdürülmesi'* (Yıldırım

[3] TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerine göre '65 yaş ve üstü' yaş grubu 'yaşlı nüfus' olarak adlandırılmaktadır.

ve Şimşek, 2006: 121-122), *'katılımcıların görüşlerini belli bir kalıba oturtmadan ifade etmesine imkân tanıyarak yürütülmesi'* (Altunışık ve ark., 2007: 85), bu görüşmelerin *'konu hakkında detaylı bilgi almaya olanak tanıdığını bilerek hareket edilmesi'* (Tanrıöğen, 2009: 151) ve *'görüşmenin kontrolünün tamamen katılımcıda olduğuna özen göstererek, araştırmacının değil katılımcının kendisi için önemli gördüğü şeylerden bahsetmesine olanak verilmesi'* (Öztürk, 2013: 218), gerektiğini bilerek konu dışına çıkılması durumunda ise onlara kesinlikle müdahale edilmemesi gibi uyulması gereken kurallar anlatılmıştır.

Araştırmacının belirlediği 65 yaş ve üstü katılımcılarla, torunu ya da yeğeni olan bu öğrenciler görüştürülmüştür. Bu görüşmeler gerçekleştirildikten sonra, araştırmacı her bir öğrenciyle, elde edilen söylemleri değerlendirmek ve bu söylemleri daha önce bilip bilmediklerini, kullanıp kullanmadıklarını, bu bilgilerin sonraki nesillere aktarılmasını gerekli görüp görmediklerini, gerekli görüyorlarsa bunun nasıl olması gerektiğini düşündüklerini belirlemek maksadıyla 15-20 dakikalık görüşmeler yapmıştır. Tüm bu görüşmeler öncesinde ve sonrasında planlanan uygulamayla ilgili olarak, görüşmelerin süresi, sayısı ve zamanı ile ilgili uzman görüşü alınmıştır. Görüşmeler, 2018 yılının Mart, Nisan ve Mayıs aylarında yapılmıştır. Görüşmelerde katılımcıların izni alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşmeler tamamlandıktan sonra her görüşme kaydı, katılımcıların oluru alındıktan sonra, yazıya dönüştürülerek raporlaştırılmıştır.

Araştırmada veriler, nitel araştırma veri toplama tekniklerinden olan yüz yüze görüşmelerle (Büyüköztürk, vd., 2008) elde edilmiştir. Verilerin analizinde, betimsel analiz tercih edilmiştir. Elde edilen bulgular, fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerine göre tasnif edilmiştir. Araştırmanın güvenirliğini artırmak için, doğrudan alıntılar yapmaya ve yöresel kelimeleri değiştirmeden söylenildiği gibi kullanmaya özen gösterilmiştir. Katılımcı isimleri yerine, araştırma etiği gereği rumuz isimler kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Elde edilen bulgular literatürle karşılaştırılarak tartışılmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan çalışma grubuyla yapılan görüşmelerde; yıldızlar, jeolojik yapı, iklim özellikleri, sıcaklık, rüzgâr, yağış, kar erimeleri, sis, bulut, kuraklık, mevsimsel özellikler, çığ, sel, zirai faaliyetler, bitkisel ürünler, ormanlar, çiçekler, hayvan davranışları, hayvan yemi, yakacak temini, kırsal yerleşmeler, yerleşme dokusu, yaylalar, şenlikler, beşeri yapılar, inler, kuyular, depolar, yapı malzemeleri, ev ve eklentileri, hayat hikâyelerindeki coğrafi söylemlerin genç nesillere aktarılıp aktarılamaması gibi bulgulara ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgular fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerine göre aşağıdaki gibi tasnif edilmiştir.

Fizikî Coğrafya Özellikleriyle İlgili bulgular

Gök Cisimleri ve Vakit Tayiniyle İlgili Bulgular

Görüşmelerden elde edilen açıklamalarda çalışma gurubundaki üç katılımcının yaz mevsiminin bittiğinin tespitinde, imsak, şafak, öğlen ve ikindi vakitlerinin tayininde yıldızları kullandıklarına dair açıklamalar yaptıkları belirlenmiştir. Bu açıklamalarında Gurığ, Kutup, Çoban ve Güneş yıldızlarından faydalandıklarına dair açıklamalar yaptıkları görülmüştür. Bu açıklamalarında bir katılımcının imsak vaktinde doğan bir gök cismi için Kutup Yıldızı ifadesini kullanması, kavram yanılgısına düşüldüğünün bir belirtisidir. Ancak Güneşi ve hareketine bağlı olarak gerçekleşen gölgeyi yerinde ve ustalıkla kullandıklarına şahit olunmuştur.

Katılımcıların, gökcisimlerini mevsim değişimini belirlemede ve gün içerisindeki vakit tanziminde kullandıklarına dair açıklamaları vardır. Örneğin, Bekir Bey (Çatak, Van) Gurığ adlı bir yıldızdan söz etmiş ve bu yıldızın çıkmasıyla sıcaklıkların azalmaya başladığını ifade etmiştir. Bununla ilgili olarak *"Gurığ çıktığında, parlak ve sabaha karşı çıkan bir yıldızdır. Bu yıldız çıktığında havanın soğuduğunu ve sonbaharın geldiğini anlardık"* ifadesini kullanmıştır. Katılımcılardan Necmi Bey (Ortaköy, Orhangazi-Bursa) ise kutup, çoban yıldızı[4] kavramlarından söz etmiş ve "*İmsak vaktinde bir yıldız doğar, biz o yıldıza 'kutup yıldızı' deriz. O doğunca imsak vakti olduğunu anlarız"* Ayrıca "*Koyunları kapatmak için çoban yıldızına bakarız. Sabah şafak attıktan 1-2 saat sonra çoban yıldızı Güneş'e doğru gidip kaybolur. Kaybolunca koyunları sıcaktan korunsunlar diye mandıraya (ağıla) kapatırız. Koyunları kapattığımız bu yere 'sâya' da 'mandıra' da deriz. Akşam da çoban yıldızı çıkınca koyunları fazla çiy (çiğ) yemesinler diye mandıraya (ağıla) kapatırız"* açıklamasını yapmıştır. Ayrıca gün içerisinde, saati belirlemede Güneş'i işe koştuklarını belirterek, "*Güneş tam tepeye gelince, kendi gölgen tam dibine düşünce saatin 12 olduğunu anlarız*" şeklindeki bir uygulamadan söz etmiştir. Davut Bey de (Akın Köyü, Sandıklı-Afyonkarahisar) Öğlen ve ikindi vakitlerini belirlemek için gölgeyi işe koştuklarını, *"Bizim köyden bakıldığında, Bekdeşin (Bektaşköy) üzerinde, öğlen kayaları dedikleri kayalar vardı. O kayaların gölgesi görünmez hale geldiği zaman öğlen olmuş*

[4] 'Çoban yıldızı, Akşam yıldızı, sabah yıldızı, Venüs, Zühre, Çulpan. Bunlardan çulpan adı, venüs, zühre adını karşılar. Çoban yıldızı ise daha çok, bu yıldızın görünen bir anını belirtir. Fakat çoban yıldızı adı dilimizde çok geçer. Çoban yıldızı, göğün en parlak bir yıldızıdır. Öyle ki, durağan yıldızların en parlak olanlarından bile parlaktır. Bu yıldız, Yer büyüklüğündedir' (İzbırak, 1975, s. 75).

derdik. İkindi vaktinde kendi gölgemizin uzunluğunu ayaklarımıznan (ayaklarımızla) ölçerdik. Onun belli bir ayak sayısı vardı. Ona göre ikindiyi bilirdik" ifadeleriyle açıklamıştır. Katılımcılar, gökcisimleri ile ilgili bu uygulamalarında, zaman zaman kavram yanılgısına düştükleri görülmüştür. Nitekim 'kutup yıldızının doğması', 'imsak vaktinin buna göre belirlenmesi' gibi ifadeler, bu kapsamda değerlendirilebilecek yanılgılardır. Çünkü kutup yıldızı gerçekte, bu açıklamalarda belirtildiği gibi bir hareket sergilemez. Doğup-batmaz. Anlatılarda belirtildiği konumda değildir. Konumu her zaman kuzey kutbu üzeridir.[5]

Klimatik ve Meteorolojik Özelliklerle İlgili Bulgular

Araştırmamızda hayat hikâyelerine başvurduğumuz yaşlı katılımcıların, hangi mevkiden esen rüzgârın yağış getirdiğini bildikleri görülmüştür. Ayrıca hangi tepeden aşağıya doğru esen rüzgârın havayı ısıttığı, havadaki nem açığını artırdığı ve dolayısıyla da bitkilerde nasıl bir kurutucu etki yapacağını öngördükleri belirlenmiştir. Bulut ve sislerin hareketlerini doğru yorumladıkları, hayvan hareketleriyle iklim elamanları arasında tecrübelerini kullanarak rahatlıkla bağlantılar kurabildikleri, havanın bulutlu veya gecelerin ayaz olmasıyla basınç arasında doğru ilişkiler kurdukları görülmüştür.

Katılımcıların, hangi yönden esen rüzgârın yağışa, hangisinin fön karakteri gösterip kuraklığa sebep olacağı yönünde tecrübeleri ve bununla ilgili belirledikleri bazı nirengi noktaları vardır. Nitekim, *"Bizim orda yağmur çok yağar. Batum'dan (yani denizden) rüzgâr eserse ve bulutlar gelirse yağmur yağar. Bir de Şahin Kaya (vadinin Batum tarafından gelen nemli havayı Maral ve Camili Köyü'ne gelmeden tam sınırda karşılayan ve yüksekte yer alan vadinin sırt kısmı) var. Oraya sis geldi mi yağmur yağar"* (Yakup Bey: Maral Köyü, Borçka-Artvin). *"Yazın hemen her akşam tepeden aşağı doğru sis gelir. O kurağa tabidir. Yani kurak getirir. Kurak, dumanı ekini yakar. Darıyı (mısırı) tarlada kurutur. Ancak fındığın da erken olgunlaşmasına sebep olur. Denizden köpüre gelen (köpüre köpüre gelen) sis ise yağmur yağdırır"* (Leyla Hanım: Ören Köyü, Ulubey-Ordu). "*Sabahları Gürle Bayırına (Köyün güney tarafındaki köyün bulunduğu dağa) bakardık, dikten (yamaçtan) aşağı sis inmişse yağmur yakın zamanda yağacak demektir… Akşamleyin koyunların eve gitme vakti gelince, koyunlar ota sararsa (yani daha fazla otlarsa) anlarsın ki yarın hava yağmurlu olacak, o zaman koyunu hay desende (kovalasan da) çok yavaş gider… Bulutlar aşağıdan (güneyden) yukarıya (kuzeye) giderse hava yağar. Biz de ona göre otları örteriz… Rüzgâr estiği zaman minareler ses yaparsa, uğuldarsa, yağmur yakın zamanda yağar"* (Necmi Bey: Ortaköy, Orhangazi-Bursa). *"Gece gökyüzünde yıldız gözükmedi mi, bir de rüzgâr varsa yağmurun sabaha geleceğini anlardık. Çay zamanı ona göre giyinip giderdik. Haşura zamanı (Temmuz-Ağustos arasındaki sıcak dönem) sıcaklar arttı mı anlardık ki yağmur yağacak"* (Sevgi Hanım: Kazançlı/Pirloz Köyü, Of-Trabzon) açıklamalarını yapmışlardır.

Katılımcılardan Cemil Bey (Yağcımusa Köyü, Artova-Tokat), kış mevsiminin çok soğuk geçip geçmeyeceğiyle ilgili tahminlerini meşe palamuduna bakarak yaptıklarını beyan etmiştir; "*Pelitlerin (Meşe) üstünde pelidanın (Meşe palamudu) çok olduğu seneler kışta çok katı olurdu. Evlerin arasında tünel eşerek giderdik"* ifadelerini kullanmıştır. Aynı köyden Meral Hanım da kış mevsiminde *"*Şubat çok sıcak geçtiğinde; '*Gücük (Şubat) kömüşü suya da yatırır, itleri de solutur' deriz"* açıklamasını yapmıştır. Söğütlü Köyü'nden (Bayburt) Turhan Bey, yaz mevsiminin sıcak ve kurak geçip geçmeyeceğiyle ilgili tahminlerini, Ocak ayındaki sıcaklık koşullarına bakarak yaptıklarını ifade etmiştir: "*Zemheride (Ocak ayına derdik) eğer yerde erime olursa, yani sıcak geçerse yaz kurak olur"* açıklamasını yapmış ve *"Zemheride su akana kadar kan aksın''* sözünü kullandıklarını beyan etmiştir.

Yaz mevsiminde yağacak yağışların olumsuzluklarına dönük olarak, Yağcımusa Köyü'nden (Artova-Tokat) Meral Hanım *"Kuraktan kıtlık olmaz, ama yağarlıktan (yağıştan) kıtlık olur. Yazın yağmur yağınca ekinleri yatırıp çürüttüğünden söylenir bu söz"* açıklamasını yapmıştır. Katılımcıların, zaman zaman ilkbahar aylarında gerçekleşen olumsuz iklim koşullarını gidermeye yönelik tedbirlerini içeren beyanları da mevcuttur. Örneğin; *"Mart'ta merek (samanlık), Ebrul'da (Nisanda) 15 bağ ot gerek'' (Turhan Bey: Söğütlü Köyü, Bayburt), "Mayıs yedisi o kadar soğuk olurdu ki… 'Mayıs yedisine, yedi sepet saman eğle (sakla, ayır)' derler. Bazı seneler bu ayda kar bile yağar. Öyle ki hayvanlar dışarı bile çıkarılamaz"* (Cemil Bey: Yağcımusa Köyü, Artova – Tokat). *"Sakın Abrulun (Nisanın) beşinden, öküzü ayırır eşinden*" (Meral Hanım: Yağcımusa Köyü, Artova-Tokat) ifadeleri bu kapsamda değerlendirilebilecek açıklamalardır. Bununla birlikte Mart-Nisan dönemindeki yağışlar da fayda-zarar bağlamında kategorize edilmiştir. Mayıs ayında yağan yağışların verimi daha çok artırdığına vurgu yapılmıştır. Bu hususta, *"Baharın yağmurlar Nisan'la Mayıs'ta yağar. Gündönümüne (21 Haziran) kadar da devam eder. 'Nisan'da yağar ay öğünür Mayıs'ta yağar yıl öğünür' derlerdi"* (Cemil Bey: Yağcımusa Köyü, Artova-Tokat) ifadeleri kullanılmıştır.

Katılımcılardan Faruk Bey (Yassıkaya, Taşlıçay-Ağrı) kış mevsimindeki sıcaklık koşullarını kategorize etmiş ve cemrelere ilişkin açıklamalar yapmıştır; *"Kış çetin geçer. Kışın bol kar yağar. Kışın en soğuk zamanına 'çile' deriz. Büyük çile*

[5] 'Kutup yıldızı (Pole star, Demirkazık); Küçük Ayı takımyıldızının bir yıldızı. Kutup yıldızı, Gök kuzey kutbunun 1° uzağındadır. Bunun için bu adla anılır. Kutup yıldızının yardımıyla kuzey yönü bulunur' (İzbırak, 1975, s. 225). 'Gök küresinin kutbuna en yakın olan Küçükayı denilen takımyıldızın en ucunda bulunan, kuzeyi belirleyen durağan yıldız, Demirkazık, Kuzey Yıldızı' (TDK, 2018).

yılbaşından 10 gün önce başlar 40 gün sürer. Büyük çileden sonra küçük çile başlar 20 gün sürer. Büyük çile 21 Aralıkta başlar 30 Ocakta biter. Küçük çile 31 Ocakta başlar 19 Şubatta biter. Çileler çok soğuk olur. Küçük çile büyük çileden daha soğuk olur. Dizimize kadar kar yağardı. Yollarımız kapanırdı. Küçük çileden sonra önce havaya, sonra suya, en son toprağa cemre düşer. Havaya cemre düşünce havalar ısınmaya başlar. Suya cemre düşünce sular ısınmaya başlar. Toprağa cemre düşünce toprak canlanır."

Bütün bu açıklamalar incelendiğinde katılımcıların yağışı belirlemede; rüzgârı, sisi, bulutları, yıldızları, sıcaklığı, bitkisel ürünleri, hayvan davranışlarını, beşeri yapıları kullandıkları belirlenmiştir.

Beşeri Coğrafya Özellikleriyle İlgili Bulgular

Kırsal Yerleşmelerdeki Ev ve Eklentilerinin Özelliklerine İlişkin Bulgular

65 yaş ve üstü katılımcılarla yapılan görüşmelerde, yerleşmeleri çığ ve selden korumaya, meskenlerin yapılacağı yerin seçimine ve bakısına, evlerin temelinin ve temele ait zeminin hazırlanmasına, meskenlerin dokusuna ve bölümlerine, yaylalara çıkma-inme zamanlarına ilişkin bulgular tespit edilmiştir.

Meskenleri çığ ve selden korumak için ormandan faydalandıkları bilgisine ulaşılmıştır. Nitekim katılımcılardan Yakup Bey (Borçka-Artvin), dağlık, engebeli ve her mevsimi yağışlı Maral Köyü'nde *"Evlerimizi çığ ve selden korumak için ormanın önüne yaparız. Bu yüzden evlerin arkası koruluktur"* ifadesini kullanmıştır. Katılımcı, meskenlerin kurulduğu arazinin engebeli, eğimli ve bakısının da kuzey olmasından dolayı evlerin cephelerinin kuzey yönlü olduğu açıklamasını yapmıştır: *"Bizim yerimizde kışları güney tarafa Güneş vurmaz, bu yüzden evler genelde kuzey tarafta olmuştur."*

Yapılacak meskenin temelinin hazırlanması ve zeminde yapılacak müştemilata ilişkin olarak Davut Bey (Akın Köyü, Sandıklı-Afyonkarahisar): *"…İnleri[6] rahmetli babam kazıyor o zaman. Daha bu evleri yapmadan onları kazıyorlar. Onları kazdıktan sonra üzerine ev yapıyorlar. Evvela o inler kazılır. O kaya (inlerin kazıldığı zemin) sivriynen (kazmanın sivri ucuyla) kazarken yumuşak olur. Kazdıktan sonra, kuruduktan sonra sertleşir. Yani havalandıktan sonra sertleşir. Hayvanlar orda barındırılır. Yani inde duruyor hayvan. Ahh… Şimdiki gibi hayvanlar yem görmüyor ki, sadece kuru samanla kış çıkıyordu o zaman"* ifadesini kullanmıştır (Şekil 1).

[6] 'İn (Höhle, Caverne, Cave); kovuk, oyuk. İnler, her türlü taş ve kayada bulunabilir. En çok, üzerleri lâvlarla örtülü yanardağ tüfleri içinde, kireçtaşı kayalıklarında, kumtaşı ve çakılkaya tabakaları içinde bulunur. İnlerin yapılması ya davar barındırmak için, ya da kışın saklanması gereken elma gibi bazı meyvaların buralarda tutularak çürümekten korunması içindir. Tarihten önceki çağlarda insanlara ev olmuş, bugün de türlü yerlerde ev olarak yararlanılan oyuklar vardır ki, böyle barınma yerlerine in evi denir' (İzbırak, 1975, s. 169).

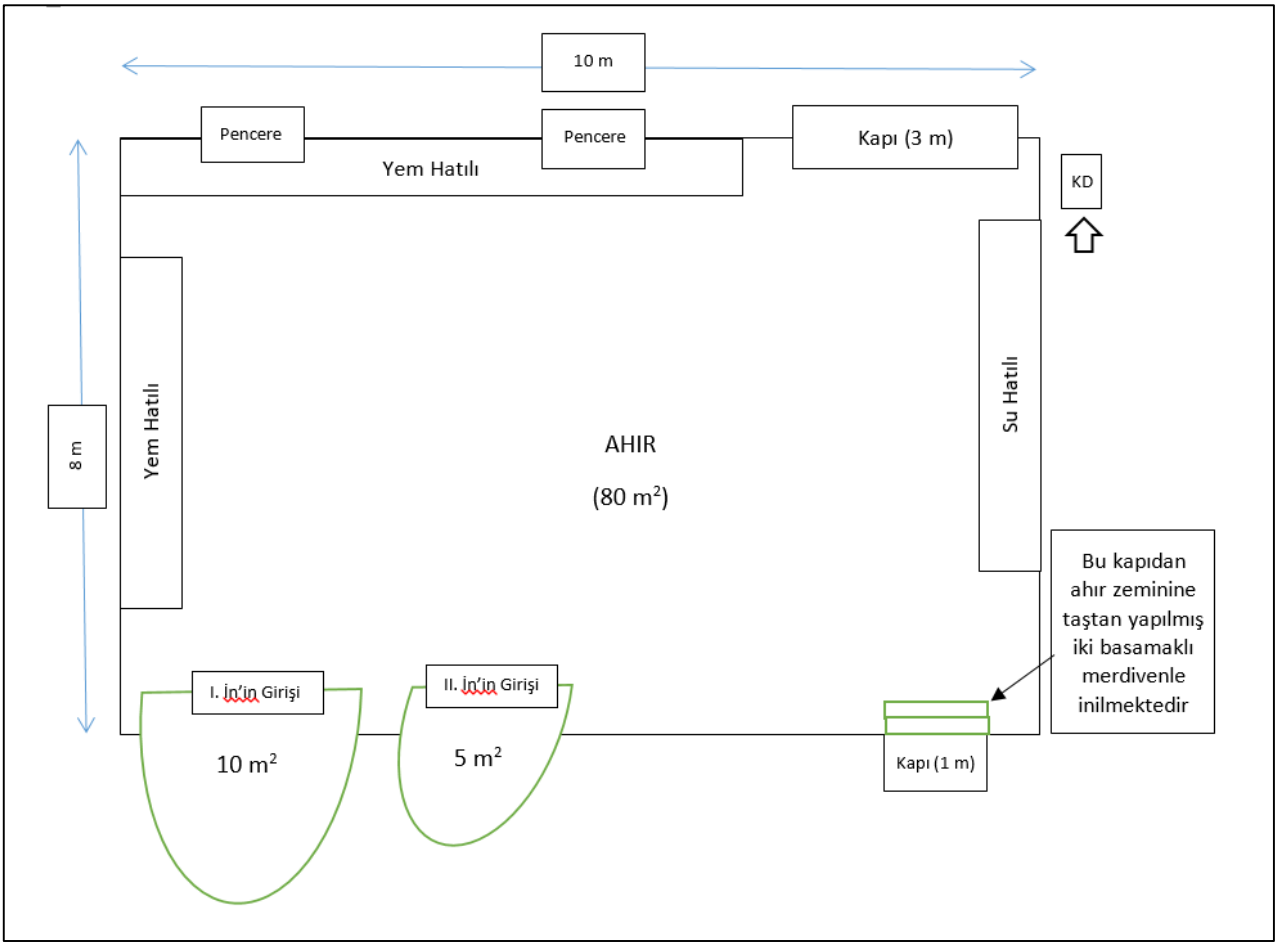

Şekil 1: Katılımcılardan Davut Bey'in (Akın Köyü, Sandıklı-Afyonkarahisar) İçerisinde 'in' Bulunan Evinin Giriş Kat Planı[7]

Meskenlerin temelinin ve inşasının nasıl yapıldığına yönelik olarak da Necmi Bey (Ortaköy, Orhangazi-Bursa), *"Evin yapılacağı yeri ıslatıp tokmakla döverek iyice düzleştirirdik. Sonra çıtaları sırayla yere çakılmış kütüklerin iki tarafına çakıp içine taş doldururduk, üzerini saman, toprak ve kuru tezekle karıştırıp yaptığımız çamurla sıvardık"* bilgisini vermiştir. Bu ifadesiyle evlerin yapımında çevrede en fazla bulunan malzemenin kullanıldığına vurgu yapmıştır.

Katılımcılardan Cemil Bey (Yağcımusa Köyü, Artova-Tokat) köydeki konutların geçmiş yıllarda daha sık dokulu olduğunu, ancak bu dokunun günümüzde seyreldiğinden bahsetmiştir. Ayrıca meskenin odalarına ve eklentilerine ilişkin açıklamalar da yapmıştır: *"Önceden köy bu kadar açık değildi. Köyün bir başından öbür başına damların üstünden gidebilirdin. Köyde evler böyle sık olunca evnen ağurlar (ev ile ahırlar) bir yapılırdı. Bir tane dış kapı vardı. Buradan içeri girince iki kapı olurdu. Birinden eve, öbüründen ağura girilirdi. Ev üç göz olurdu Ambar, hayat (salon), gelin odaları. Şimdi ev ayrı, avul (ağıl: küçükbaş hayvanlar için), ağur (ahır: büyükbaş hayvanlar için), samanlık hepsi ayrı."*

Ören Köyü (Ulubey-Ordu) sakinlerinden Leyla Hanım ise mısır tarımı ile ilgili bilgi verirken "*Kuruyunca darının (mısırın) kellesini ayırır tam'a (yere yakın, çatısı ve duvarları ahşap, yaklaşık 6 m²'lik depo) ya da çöten'e (fındık dalından örülmüş, üstü sac vs. ile örtülü, 2 veya 3 yıl kadar kullanılan, yaklaşık 4-5 m²'lik geçici depoya) koyardık"* ifadelerini kullanmıştır.

Katılımcılardan Kader Hanım ise (Merkez ilçe-Ağrı) bazı aileler evinin bahçesine, kar ve buz temini için, bir çukur açtıklarından söz etmiş ve *"Kar yağmadan önce bahçelerin ortasına yaklaşık 10 m derinliğinde 5 m genişliğinde çukur eşerlerdi. Çukurun içine ve duvarlarına ince taşlar dizerlerdi. Daha sonra kar yağmasını beklemeye geçerlerdi. Kar yağdıkça yağan karı toplayıp çukura atarlardı (basarlardı). Attıkları her karın ardından üstünü naylon bir şeyle örterlerdi. Biriken karları toplayıp tekrar çukura atarlardı. Bu işlem yaza doğru çukur dolana kadar devam ederdi. Bu süreçte karı birleştirip*

[7] **Not:** Bu evin 1982 yılında inşa edildiği zikredilmiştir. Ev, inşa edilmeden önce bu iki 'in'in açıldığı (kazıldığı) ifade edilmiştir. Bu inlerin zemini, giriş kattaki ahırdan 50 cm kadar aşağıdadır. İnlerin en yüksek yeri 165-175 cm civarındadır. İnlerden biri yaklaşık 10, diğeri 5 m²'dir. Bu inlerin tavanını oluşturan ana kayanın üzerine ise evin üst katının bir bölümü inşa edilmiştir. Bu inler geçmişte ahır olarak kullanılmıştır. Ancak günümüzde peynir vb. ürünlerin bozulmaması için bekletildiği birer kiler ya da soğuk hava deposu durumundadır. II nolu 'in'e yakın bir tarihte biogaza ait üniteler yerleştirilmiştir.

buz haline getirirlerdi. Çukur, başına kadar dolduktan sonra üstünü samanla örtüp samanın üstünü de otla kapatırlardı. Otun üstüne naylon çekerler naylonun üzerini de çadır örtüsü ile kapatırlardı. Çadırın üstüne tekrar ot koyup toprak atarlardı bolca. Bu, yaza kadar kalırdı. Yazın çadırın ucunu kaldırıp kardan keser yardımıyla buzu kırıp satarlardı. Kitle azaldıkça aşağıdakine ulaşmak için merdiven kullanırlardı. O dönemde buzdolabı olmadığından yazın bu buzu, çoğunlukla dondurmacılara ve komşulara satarlardı" açıklamalarını yapmıştır.

Yaz aylarında kullanılan yaylalara, çıkma ve inme zamanlarını belirlemede; karların yağma ve erime dönemlerini, rüzgârları, yaylada açan çiçekleri dikkate aldıklarına yönelik bulgular tespit edilmiştir. Bu hususta katılımcılardan Yakup Bey (Maral Köyü, Borçka-Artvin); *"Yaylaya çıkma vaktinde dağlardaki karların erimesine bakardık bizim çıktığımız yayla ormanlık olduğundan diğerlerine göre daha erken çıkardık. İnme vaktinde yaylalarda beyaz çiçekler açar. Dodopal çiçeği deriz (Karadeniz'de Vargit adıyla bilinir, Eylül ayıyla ortaya çıkar. Kardelen benzeri bir çiçek). Bu çiçek açtığında artık yaylaya her an kar yağabilir olduğundan inme vaktinin gelmiş olduğunu anlarız. Bir de yaylada yağmur yağdığında zirvelere kar yağıyorsa inme vaktidir"* açıklamalarını yapmıştır. Leyla Hanım (Ören Köyü, Ulubey-Ordu) ise; *"Koyunumuzu kuzumuzu Hıdırellez'den sonra yaylaya yollardık"* ifadelerine yer vermiştir. Bayburt'un Söğütlü Köyü'nden Turhan Bey de bu konuda; *"Yaz başı gelince Kocakarı Rüzgârı çıkar. Yaylaya o fırtınadan sonra çıkılır"* bilgisini vermiştir.

Zirai Faaliyetlere İlişkin Bulgular

Katılımcılar, hayat hikâyelerindeki zirai faaliyetlerle ilgili bilgilerde, daha çok doğal koşulların belirleyiciliğine dikkat çekmişlerdir. Bunların başında da iklim özellikleri gelmiştir. Araştırmamızda bilgisine başvurduğumuz katılımcıların farklı iklim bölgelerinde yaşaması, bu etkiyi belirlemeyi kolaylaştırmıştır. Zira mısır, fasulye ve buğday ziraatına ilişkin coğrafi söylemler birbirinden farklı özellikler göstermektedir.

Ören Köyü (Ulubey-Ordu) sakinlerinden Leyla Hanım tarım alanı açmak için 'kök söktüğünü' söyleyerek aynı zamanda orman tahribinden de söz etmiştir. Mısır ekimine ve hasadına ilişkin şu bilgileri vermiştir: *"Ormanların kıyında (kenarında) (tarım alanı açmak için) kök söker, buraya darı (mısır) ekerdik. Alburun (Nisan) beşinde ekerdik darıyı. Mayıs yedisinde dibinin otunu kazardık. Peşinden ikilerdik yani toprağı çapalardık. Darıyı Istavrut (Eylül) ayında biçerdik. Biçtikten sonra çıtıman eder, darının kurumasını beklerdik. Kuruyunca darının kellesini ayırır tam'a ya da çöten'e koyardık. Tam'da kuruyan darıyı bir çuvala alır kötekle (sopayla) döver, çecini (tanesini) ayırırdık. Çecin kepeğini rüzgârda elerdik. Sonra suyunan yuğup (yıkayıp) günlerdik (güneşte kuruturduk). Günledikten sonra atınan (at ile) veya sırtımızda taşıyarak değirmene götürür, öğütüp un ederdik"* açıklamalarında bulunmuştur. Kazançlı/Pirloz Köyü'nden (Of-Trabzon) Sevgi Hanım, fasulye ekim zamanı ve yetişme şartları için *"Mart'ın dokuzundan sonra (Mart'ın 3. haftası) taze fasulye ekerdik. Tarlaya sırıkları geçirir, ilikleri yerleştirirdik. Bunlar çok yağmura da sıcağa da gelmezler. Çok haşere (böcek vs.) oldu mu lezzetli fasulye olmazdı"* ifadesini kullanmıştır. Katılımcılardan Faruk Bey (Yassıkaya, Taşlıçay-Ağrı), yazlık ve güzlük buğday ekimi ve zamanıyla ilgili olarak *"Tarlaların bazısını ilkbaharda yazlık, bazısını sonbaharda (güzlük) ekeriz. Güzlük buğdayı Ekimde ekeriz, üzerine kar yağar, 5-6 ay karın altında kalır. Donar. Ona dondurma deriz. Bahar gelince kar üstünden kalktı mı yeşerir. Güzlüklerde buğday tez (erken) olur"* açıklamaları yapmıştır.

Katılımcılar, yapılan mülakatlar sırasında, araziden toplayarak yedikleri bitki ve mantarlardan da söz etmişlerdir. Örneğin, katılımcılardan Meral Hanım (Yağcımusa Köyü, Artova-Tokat), "madımak, efelik, kuzukulağı gibi bitkileri yediklerini, Aslan Pençesi olarak zikrettikleri bitkiyi de daha çok ilaç olarak kullandıklarını söylemiştir. Bu hususta Faruk Bey'de (Yassıkaya, Taşlıçay-Ağrı): "*Araziyi dolaşırdık. Arazide yemlik, çiyelem, kara ot, yarpız, tere, tompalan, evelik, cicirkan, kekik, göbelek ilkbaharda çıkardı. Onları toplar yerdik..."* ifadesini kullanmıştır. Bu çerçevede, anlatılarda iklim bölgesine göre buğday veya mısırın öne çıkarılması, yemeklerde[8] kullanılan ürünlerin iklim bölgelerine göre değişmesi, yapılacak farklı araştırmalarda dikkate alınması gereken bulgulardandır. Bununla birlikte katılımcıların kendilerinin yaparak kullandıkları aletler ve eşyalar[9] da bu kapsamda değerlendirmeye alınabilecek argümanlar arasında gösterilebilir.

Hayvancılık Faaliyetlerine İlişkin Bulgular

Katılımcılar, hayvanların meraya çıkarılma zamanına, merada otlatılan hayvanları rüzgârın olumsuz etkilerinden koruma yollarına, beslenmesinde kullanılan bitkilere, hayvansal atıkların tarım alanlarında gübre ve yakacak olarak kullanılmasına

[8] "Darı (mısır) unuyla ekmek yapar pancar çorbasına katardık. Gosdilleri (patates) küller yerdik, darıyı kazanda haşlar (hedik) yerdik" (Leyla Hanım: Ören Köyü, Ulubey-Ordu).

[9] "Heğyi (sepeti) ham fındık dalından çıkarılan masta (sepet örmede kullanılan dal parçası) ile örerdik. Bu heğlerin (sepetlerin) küçüklerine göcek derdik. Ona fındık toplardık. Büyükleriyle de azluk (yemek) taşırdık" (Leyla Hanım: Ören Köyü, Ulubey-Ordu). "Buğdayı kabuklarından ayırmak için, buğdayı dibek taşına (buğday dövmek için kullanılan üzeri delinmiş büyük kaya) koyardık biraz ıslatıp tokmakla döverdik, buğdayı un yapmak için dirmen (değirmen) taşına (yaklaşık 50 cm çapında ortası delik iki taşın üst üste konularak ve ortasına buğday dökülerek çevrilmesiyle una çeviren küçük el değirmeni) döküp elle çevirerek yapardık" (Necmi Bey: Ortaköy, Orhangazi-Bursa). "Koyunun, keçinin yününden ip yapardık, kilim ve dastar (kilimden daha ince, yatak altına serilen örtü) dokurduk" (Leyla Hanım: Ören Köyü, Ulubey-Ordu).

ilişkin bilgiler vermişlerdir.

Katılımcılardan Necmi Bey (Ortaköy, Orhangazi-Bursa) büyükbaş hayvanların merada otlatılmaya başlanmasını Mayıs ayı başı ile tarihlendirmektedir. *"İnekleri Mayıs başında dağa bırakırdık, kışa doğru dama (ahıra) kapardık. Dama kapattıktan sonra yemini, otunu yaslede (yemlikte) verirdik."* Cemil Bey (Yağcımusa Köyü, Artova-Tokat), yıl boyu merada otlatılan keçiler için karayel rüzgârının zararlarından ve bunu önlemeye yönelik olarak aldıkları tedbirlerden söz etmiştir. *"Kışın koyunlar içerde olurdu. Amma keçiler yaz-kış hep yayılırdı. Karayel keçinin düşmanıydı. Keçiye bi (bir) değerse karnındaki oğlağı attırırdı. Ondan hep Güneş'in doğduğu taraflarda güneylerde güderdik. Guzlara (Kuzey yamaçlara) girmezdik."*

Hayvanlara, ahırda beslendiği dönemde yedirilen ürünlere ilişkin olarak Leyla Hanım (Ören Köyü, Ulubey-Ordu); *"Kışın, kuruttuğumuz yevgüleri (kuru ot), alafları (kuru mısır çöpü) hayvanlara verirdik… Yüke giderdik. Tahnal (karayemiş, taflan) getirir koyuna asardık (verirdik). Tevek (ağaç yaprakları) getirir kömüşlere (manda) koyardık. Güllük (eğrelti otu) biçerdik. Gazel (kuru ağaç yaprakları) toplardık. Koyunun, malın (büyükbaş hayvan) altına sererdik. Hayvanların altına koyduklarımızı Mart ayında malın kermesinen (hayvan gübresi) karıştırır, kerme heğsiyle (sepetiyle) alluya (tarla) dökerdik"* açıklamasını yapmıştır. Yağcımusa Köyü'nden Cemil Bey (Artova-Tokat), kışın hayvanlara verilecek yemin tükenmesi durumunda 'geven kökünü sökmek' gerektiğini vurgulamıştır. Bununla ilgili olarak "*Yazın yatan yarda (serin gölgede), geven söker karda"* derlerdi ifadesini kullanmış ve şu açıklamayı yapmıştır; *"yani yazdan hayvanların yiyeceğini hazırlamayan, gevşek duran kışın yemi yetmeyince keven (geven) söküp köklerini ezerek yedirirler. Keven kökünü sökmek için de 1-2 metre eşmek gerekir."* Katılımcılardan Necmi Bey (Ortaköy, Orhangazi-Bursa), hayvanları beslemek için biçtikleri otları, namlu yöntemini kullanarak kuruttuklarını beyan etmişlerdir: *"Kışlık otları biçtikten sonra hem rahat kurutmak hem de rahat toplamak için namlu (otları uzun şeritler halinde dizip ters çevirmek ve toplarken kolay rulo yapıp bağlamak için kullanılan serme şekli) yaparız. Otun bir tarafı kuruduktan sonra vîlayla (Dirgen[10], çatal) tersini çevirip bir de öbür tarafını kuruturuz"* ifadelerini kullanmıştır.

Hayvan gübresini tarım alanlarında kullanılmasıyla ilgili açıklamalar yapan Leyla Hanım (Ören Köyü, Ulubey-Ordu) *"Hayvanların altına koyduklarımızı, yani gazeli, kuru ağaç yapraklarını, Mart ayında malın kermesinen (hayvan gübresiyle) karıştırır, kerme heğsiyle (sepetiyle) alluya (tarla) dökerdik"* ifadelerini kullanmıştır. Faruk Bey de bu hususta (Yassıkaya, Taşlıçay-Ağrı) bu atıkların hem tarlada gübre olarak, hem de yakacak olarak kullandıklarından söz etmiştir. "*Kışın hayvanların gübresini boş bir yere dökeriz. Yaz oldu mu onu düzeltiriz. Gelen giden üstüne basar. O sıklaşır. Kalıp kurur. Kuruyunca köşeli köşeli keseriz. Ona kerme deriz. Kermeleri kalak (kermeleri evimizin yanına yuvarlak öreriz. Bir adam girecek kadar yer bırakırız. İçine büyüklü küçüklü kermeleri doldururuz) yaparız. Kermeleri sobada ve tandırda yakarız. Tarlaların verimini artırmak için de tarlalara gübre veririz"* ifadesini kullanmıştır.

Hayat Öykülerindeki Coğrafi Söylemlerin Genç Nesillere Aktarılıp Aktarılmadığına İlişkin Bulgular

Yapılan araştırmalarda, sözlü coğrafi araştırmaların sınırlı sayıda olduğuna, bir öğretisinin olmadığına, sonraki kuşaklara aktarılmasının önemine ve aktarılamamasına dair endişelere cevap bulabilmek için, 21-32 yaş grubundaki genç katılımcılara, yaşlı büyükanne, büyükbaba ve dayılarıyla yaptıkları mülakattan elde ettikleri sözlü coğrafi bilgiler okunmuştur. Bu mülakatta, yaşlılarla yaptıkları görüşmelerden elde ettikleri coğrafi söylemleri daha önce bilip bilmedikleri, kullanıp kullanmadıkları, bu bilgilerin sonraki nesillere aktarılmasını gerekli görüp görmedikleri, gerekli görüyorlarsa bunun nasıl olması gerektiği hususlarında sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen cevaplarda hepsini bilen, sadece bir kısmını bilen, bildiği halde kullanmayan katılımcıların olduğu belirlenmiştir.

Yaşlı katılımcılardan Necmi Bey'in torunu Nuri, dedesiyle yaptığı mülakatta, dedesinin söylediklerinin neredeyse tamamını bildiğini ifade etmiştir. Bunu da, dedesiyle fırsat buldukça konuşmayı sevdiğine ve çocukken yanından hiç ayrılmadığına bağlamıştır. Buna rağmen hava tahminiyle ilgili *"Sabahları Gürle Bayırına bakardık, dikten aşağı sis inmişse yağmur yakın zamanda yağar"* bilgisini kullanmadığını beyan etmiştir. *"Bu bilgiyi kullanmak yerine telefonumdan bakıyorum"* ifadesini kullanmıştır. Evlerin yapımı için dedesinin kullandığı *"Evin yapılacağı yeri ıslatıp tokmakla döverek iyice düzleştirirdik"* bilgisiyle ilgili olarak, "*yapımına tanıklık etmedim ama yaşadığım çevrede bu tarzda yapılmış pek çok yapı mevcut"* ifadesini kullanmıştır. "*Buğdayı kabuklarından ayırmak için, buğdayı dibek taşına koyardık. Biraz ıslatıp tokmakla döverdik"* ve "*Buğdayı un yapmak için dirmen taşına döküp elle çevirerek bu işlemi yapardık"* açıklamaları için de *"Bu uygulamanın nasıl yapıldığını gerçekten iş yapılırken değil de sonradan büyüklerimin göstermesiyle öğrendim. Deneyimleme fırsatı yakaladım"* ifadelerini kullanmıştır.

Leyla Hanım'ın torunu Levent'de *"Hepsini biliyorum ama koyunlarla ilgili olanları 'Koyunumuzu kuzumuzu Hıdırellez'den sonra yaylaya yollardık. Keçileri yaylaya yollamazdık. Tahnal (karayemiş, taflan) getirir koyuna asardık. Koyunun, keçinin yününden ip yapar, kilim ve dastar dokurduk' gibi uygulamaları bilmiyordum. Bunları mülakat sırasında duydum"* sözlerini

[10] 'Harmanda sapları yaymaya yarayan demir ya da tahtadan yapılmış ucu çatallı tarım aygıtı. Çatal' (TDK, 2018)

kullanmıştır.

Mülakatta topladığı söylemlerin *mevki adları dışında* neredeyse tamamını bildiğini ifade eden Yunus'da (Yakup Bey'in torunu) "*Aslında ben zaten çoğunu biliyordum. Sadece bazı mevki adlarını bilmiyordum. Çocukluğum köyde geçti benim. Köyde dedemlerin yanına büyüdüm. Hemen her yaz gittiğim için biliyorum bunları. Merakım da var"* ifadelerini kullanmıştır. Bu söylemlerin unutturulmaması ile ilgili olarak da *"Bunların yaşatılması için, araştırmalar yapılmasını istiyorum. Bence dedemin söyledikleri birer gizli hazine. Popüler kültürü hepimiz biliyoruz belki ama yerel kültür bizim için çok daha önemli geliyor bana"* açıklamalarını yapmıştır.

Sevim (Sevgi Hanım'ın torunu) bunları *'Ben de biliyorum ama bazılarını yeni duydum'*. Örneğin *'Haşura zamanı sıcaklar arttı mı anlardık ki yağmur yağacak', 'Ne ekersek Mart'tan sonra ekerdik. Hatta bazen Nisanı bile bulurdu. Bizim oralar soğuk idi. Vaktinde ekmedik mi soğuktan yanardı yani donardı'* ifadelerini, fasulye ekim zamanı için kullanılan *"Mart'ın dokuzundan sonra (Mart'ın 3. haftası) ekerdik"* bilgisini ilk defa duyduğunu beyan etmiştir. Ayrıca, *'Çay toplamaya gittikleri zaman güneyi/kıbleyi nasıl bulduklarını bana, Güneş sağ omuz üstüne aldın mı kıble orasıdır, diye öğrettiler'* açıklamalarını yapmıştır. Katılımcı, sözlü ifadelerdeki bu coğrafi bilgileri öğrenmenin iyi olduğunu *'Teknoloji eskiyi unutturuyor, köye gidiyoruz, yaşlılar anlatıyor biz yabancı kalıyoruz. Bizim için öğrenmek iyi'* ifadeleriyle açıklamıştır.

Katılımcılardan Cihan (Cemil Bey ve Meral Hanım'ın torunu), *'Kısmen duydum', 'mülakat yaparken çocukken duyduklarımı hatırladım', 'günümüzde yeni isimleri biliniyor, eskiler çok bilinmiyor', 'eskileri de öğretmeliyiz', 'bunlar da bilinmeli'* açıklamalarını yapmıştır. Bunları öğretmek için *'makaleler yazılmalı', 'görüşmeler yapılmalı', 'okul kitaplarında yazılmalı.'* Çünkü *'İnsan okulda öğrendiğine dikkat ediyor'* öngörüsünde bulunmuştur.

Davut Bey'in torunu Doruk ise *'Köye sık gittiğim için hepsini duydum'. 'Sadece düveni duymamıştım ama görmüştüm. İsim olarak bilmiyordum.'* Ancak bu bilgileri *'unutturmamalıyız'*, çünkü *'çeşitlilik güzel.'* Bu bilgileri korumak ve yaşatmak için *'köyde mutlaka yaşayan olmalı. Tek seferde olmuyor.' 'Köyde nüfusu tutmak lazım. Kente göç olunca unutuluyor. Bu da ancak ekonomiyi düzeltmekle olur'* açıklamalarını yapmıştır.

Faruk Bey'in yeğeni Filiz, dayısının söyledikleri için *'duymadıklarım var. Mesela; Küleş kerantı, tığ, kerme kelimelerini ilk defa duydum.'* Fakat bunların *'kullanılması lazım. Çünkü büyük zenginlik.'* Bunları *'unutmamak için büyüklerle konuşmak lazım. Köye gitmek lazım. Gitmek istiyorum ama yerimiz yok'* şeklinde bir durum değerlendirmesi yapmıştır.

Yaptığı mülakatta, elde edilmesi arzulanan sözlü coğrafi bilgi ve uygulamalara ulaşamayan Utku; 1944 doğumlu dedesi Ufuk Bey'in (Akçay Köyü, İskenderun-Hatay) sözlerinden çok etkilendiğini beyan etmiş ve '*Geçmişte çok sıkıntı yaşamışlar. Evleri taştan yapıyorlarmış. Eskiden çimento yokmuş. Bunun yerine kireç kullanıyorlarmış. Yoksul yaşamışlar. Şimdikiler kıymet bilmiyor. Malın da değerini bilmiyor. Köyle bağlantıyı kesmemek lazım'* önerisinde bulunmuştur.

Bu konuda Tuğba (Turhan Bey'in torunu) "*Pek bildiğim söylenemez. Ama merak etmiyor da değilim. Aslında ilgimi çekiyor. Bilinmesinde fayda var",* Buse (Bekir Bey'in torunu) "*Önceden duymadığım ifadeler bunlar. İnternete bakmak bana daha kolay geliyor"* Kübra (Kader Hanım'ın torunu) "*kar için açılan çukuru ilk defa duydum"* ifadelerini kullanmışlardır.

Yaşlıların hayat hikâyelerindeki coğrafi bilgi içeren söylemlerin unutturulmaması, nesilden nesile aktarılması gerektiği hususunda, 21-32 yaş grubundaki katılımcılar arasında adeta bir ittifak söz konusudur. Ancak bunun nasıl yapılması gerektiği konusunda öngörüler oldukça fazladır: *'köye gitmek, köyde yaşamak, köyle bağlantıyı kesmemek, yaşlılarla birlikte olmak, onlarla konuşmak, merak etmek, büyüklerin göstermesiyle deneyimlemek, teknolojinin eskiyi unutturmasına izin vermemek, araştırmalar yapılmasını sağlamak, makaleler yazmak, okul kitaplarında değinilmesini sağlamak, ekonomiyi düzelterek köyden kente göçü durdurmak'* düşüncesi bunlar arasında öne çıkan öngörülerdir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

65 yaş ve üstü insanların hayat hikâyelerindeki coğrafi söylemleri nasıl kullanıp yorumladıklarını belirlemek, bu ifadeleri genç neslin bilip bilmediğini ve genç neslin bu bilgileri sonraki kuşaklara nasıl aktarmayı düşündüklerini tespit etmek ve bu verileri değerlendirmek maksadıyla yapılan araştırmada elde edilen bulgulardan aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Katılımcıların, vakit tayininde, günlük işlerin tanzimlerinde ve mevsim değişimini belirlemede Çoban yıldızı, Kutup Yıldızı ve Güneş gibi yıldızları kullandıkları tespit edilmiştir. Elde edilen bu veriler, yapılmış farklı araştırmalardaki bulgularla örtüşmektedir. Nitekim, Çemişgezek (Tunceli) ve Iğdır'da yapılan araştırmalarda mevsim değişiminde gökcisimlerinin kullanıldığına dair coğrafi bilgilere ulaşılmıştır; *'Yaz aylarının yerini sonbahara bıraktığı günlerde, yani bağ bozumundan sonra, Güneş'in doğduğu yerden, sabahın erken saatlerinde Kuyruk Yıldızı doğar. Bu yıldız doğdu mu hava tebdil olur, değişir. Bununla ilgili olarak, doğdu kuyruk, kalmadı koruk ifadesi kullanılır. Hatta bu kuyruk yıldızından kastın bir gezegen olabileceği belirtilmiştir'* (Balcı, 2018: 181), *'5 Ağustos'ta hava sıcaklıklarında belirgin bir değişme meydana geldiği ve bu günün yörede Kuyruk doğumu olarak adlandırıldığı, bu tarihten sonra havaların serinlediği, kuyruk yağının bu tarihten*

sonra kendiliğinden donduğu, gece ile gündüz arasındaki sıcaklık farkının belirginleştiği, sık sık kuvvetli rüzgârların estiği, ılgın çalılarının çiçek açmaya başladığı, özellikle zehirli ve zararlı böceklerin etrafta daha fazla dolaşmaya başladığı' (Güner ve Şimşek, 1998; 133-134) açıklamaları yapılmıştır. Ayrıca hava durumu ile ilgili tahminlerde de gökcisimlerinin kullanıldığına dair bulgular mevcuttur. Örneğin Artova'da (Tokat), *'hava tahmininde gök cisimlerin ve gökyüzü renginin kullanıldığına; yıldızların çokluğuna ve sıklığına bakıldığına'* (Bulut, Yürüdür ve Kazancı, 2013: 27), Aksaray'da çıkabilecek bir sele dikkat çekmek için, *'İlkbaharda havanın açık olduğu dönem için; Gelin Aldatan Güneşi denildiğine'* (Yıldırım ve Tarım, 2014, 28) ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Bu hususta Apak (2013; 5) Çamlıhemşin (Rize) ile ilgili araştırmasında *'yıldızlar çok ve kümelenmiş bir haldeyse hava bozar'* bulgusuna yer vermiştir.

Bazı katılımcıların kutup yıldızı kavramını kullanmada zaman zaman kavram yanılgısına düştükleri belirlenmiştir.

Katılımcıların yağmurun yağmasıyla ilgili belirledikleri bazı kıstaslar olduğu tespit edilmiştir. Bununla ilgili olarak mevki adlarını, bulutları, sis ve rüzgârları sık sık kullandıkları görülmüştür. Fön rüzgârının esmesi ve etkileri ile ilgili tutarlı öngörülerde bulundukları belirlenmiştir.

Katılımcılar, mevsimlerin sıcaklık özellikleriyle ilgili tahminlerinde bitkilerden ve sıcaklık koşullarından faydalandıklarını zikretmişlerdir. Bu yaklaşım, farklı araştırmalardaki bulgularla benzeşmektedir. Nitekim Apak'ın (2013; 5) *'Kestane çok olursa kış ağır olur. Karayemiş ağacı sonbahardan açmaya başlarsa kış ağır olur. Meyvelerin bolluğu kışın sert geçeceğine işaret eder'* açıklamaları bu kullanımın yaygınlığına verilebilecek örnekler arasındadır.

Katılımcıların açıklamalarında, iklim koşullarının faydalarına, zararlarına ve bunların olumsuzluklarını bertaraf etmeye yönelik ifadeler kullandıkları tespit edilmiştir; '*Sakın Abrulun (Nisanın) beşinden, öküzü ayırır eşinden'* sözünün farklı araştırmalarda da (Balcı, 2018) kullanıldığı belirlenmiştir. Bunun gibi, hangi ifadelerin Türkiye'nin başka hangi yörelerinde kullanıldığını bilmek '*uygulamalı iklim çalışmalarının temelini oluşturacak verileri hazırlaması'* (Koç, 1999) bakımından önemlidir. Çünkü Koç (1999; 326) yaptığı çalışmada '*Türkiye geneli için halk takvimini de dikkate alarak yapılacak doğal mevsim çalışmaları ile takvimlerin oluşturulması mümkündür. Doğal mevsimlerden yararlanılarak oluşturulacak takvim ile doğal, sosyal ve ekonomik olayları bilimsel bir temelden hareketle planlamak mümkün olacaktır'* sonucuna ulaşmıştır.

Meskenleri çığ ve selden korumak için, evlerini ormanların hemen önüne yaptıkları tespit edilmiştir. Evlerin bakılarının belirlenmesinde ise yerşekilleri ve eğimin belirleyici olduğu zikredilmiştir. Evleri yapmadan önce hayvanları için 'in' kazdıkları, bunları hazırladıktan sonra üzerine evlerini yaptıkları belirlenmiştir. Evlerini yapmak için, önce temeli ıslatıp tokmaklarla dövüp düzleştirdiklerini zikredilmişlerdir. Konutların eskiden daha sık olduğu, günümüzde ise bunların seyrekleştiği ve planlarının değiştiği ifade edilmiştir.

Tarım ürünlerinin kurutulması ve depolanmasında 'Tam' ve 'Çöten' adlarında geçici depolar kullanıldığı tespit edilmiştir. Bazı ailelerin, evlerinin bahçelerine '*çukur eştikleri, kışın bu çukurun içini karlarla doldurdukları, yazın da bu karları çıkartarak sattıkları'* bilgisine ulaşılmıştır. Anadolu'nun birçok yerinde *'karlık, kar deliği ya da kuyusu'* olarak bilinen, günümüzde nadir de olsa sürdürülen bu uygulamanın halen doğal ve beşeri birçok örneği mevcuttur.

Sürekli kullanılan köy yerleşmelerinden, mevsimlik kullanılan yayla yerleşmelerine çıkıp inme zamanlarını belirlemede; rüzgârların (*Kocakarı Rüzgârı*), çiçeklerin (*Dodopal, Vargit çiçeği*), şenliklerin (*Hıdırellez*) ve karların yağma-erime dönemlerinin işe koşulduğu tespit edilmiştir.

Tarım alanlarının sınırlı olduğu yörelerde, ağaçların sökülerek, ormanlık alanlardan tarım alanı kazanma yoluna gidildiğine yönelik açıklamalar yapılmıştır. Katılımcıların, tarımsal faaliyetlerde bir takvimlerinin olduğu da belirlenmiştir.

Katılımcıların yemek kültürlerinde, hayvanlara yedirdikleri bitki/ot türlerinde, doğal koşulların ve yetiştirdikleri tarım ürünlerinin etkili olduğu belirlenmiştir. Ancak, araziden toplayarak yedikleri ve hayvanlarına yedirdikleri bitkilerin/otların iklim bölgelerine göre değiştiği tespit edilmiştir. Karayel rüzgârının keçilere zarar verdiği, bu zarardan korunmak için otlatmaların meraların güneye bakan daha sıcak kesimlerinde yapıldığı tespit edilmiştir. Kışın hayvanlara kurutulmuş ot ve yaprakların yedirildiği, verilecek yemin tükenmesi durumunda da 'geven kökünün söküldüğü' alternatifinden söz edilmiştir. Hemen hemen tüm yörelerde hayvan gübresinin; tarlada gübre ve kurutularak evlerde yakacak olarak kullanıldığı zikredilmiştir.

Araştırmamızda bilgisine başvurduğumuz 21-32 yaş grubundaki katılımcıların sadece dördü, yaşlı insanların söylemlerindeki coğrafi bilgilerin *'hepsini bildiğini'* beyan etmiştir. Ancak bu ifadelerinden sonra; ama, fakat, ancak… gibi bir bağlaç kullanarak, bilmedikleri ya da ilk defa duydukları yönünde açıklamalar yapmışlardır. Bu katılımcıların tamamı sözlü coğrafi bilgilerin unutturulmaması gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir.

Elde edilen bu sonuçlara dayanarak aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

Yaşlıların, vakit tayininde, günlük işlerin tanziminde ve mevsim değişimini belirlemede gökcisimlerini kullandıkları tespit edilmiştir. Ancak bu katılımcılarla görüşme yapan torun ve yeğenlerin ise bu uygulamaları, ekseriyetle bilmedikleri, bilseler

de kullanmadıkları belirlenmiştir. Genç neslin bu bilgileri kullanmama gerekçeleri arasında ise interneti kullanmayı yeğlemeleri dikkat çekmiştir. Bu durum, istenmese de anlatılardaki sözlü coğrafi bilgi ve uygulamaları unutturabilir. Dolayısıyla bu sorun çözülmelidir. Bunun için, genç neslin sürekli kullandığı internetten bu bilgilere kolayca ulaşmalarının yolları aranmalıdır. Bu da sanal ortamda, sözlü coğrafi bilgi ve uygulamaları içeren röportaj, belgesel, film, makale, vb. çalışmaların artırılmasıyla çözümlenebilir.

Türkiye'nin farklı yörelerinde yapılan araştırmalarda, benzer sözlü coğrafi bilgi ve uygulamalara ulaşılmıştır. Bu durum, hayat hikâyelerindeki coğrafi söylemlerin ülke genelindeki dağılımın belirlenmesi, hatta haritalanması açısından önemlidir. Bu da ancak bu tür araştırmaların artırılmasıyla mümkün olabilir.

Katılımcıların araziden toplayarak yedikleri, yemeklerinde kullandıklarını beyan ettikleri ürünler iklim bölgesine göre değişmektedir. Bu durum bitki coğrafyacı, gastronom, farmakolog gibi uzmanlar tarafından ayrıca araştırılarak ilgili literatüre kazandırılmalıdır.

International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)

To Cite This Article: Balcı, A. (2018). Geographical knowledge in life stories: Oral geography. *International Journal of Geography and Geography Education,* 38, 40-57.

Submitted: April 12, 2018 **Revised:** May 27, 2018 **Accepted:** June 29, 2018

EXTENDED ABSTRACT

GEOGRAPHICAL KNOWLEDGE IN LIFE STORIES: ORAL GEOGRAPHY

INTRODUCTION

Human beings want to benefit as much as possible from the blessings of nature in his/her relation to nature, and to avoid as much as possible from the harm that nature can give. This desire has inspired her to constantly research and use her experiences she has gained throughout her life for her interests. This knowledge has been constantly used to meet the needs of the rapidly increasing world population, and to eliminate the harm that human misdoings over nature. While using this knowledge, people surely have also gained experiential knowledge. This experiential knowledge, which is not written but mostly verbal, is important. Because they can be used for making a contribution to humanity. However, first of all, this knowledge, which is hidden in life stories, should be identified and not be forgotten. This might be possible by converting the experiential knowledge into written or any kind of accessible material.

In the conducted researches, the experiential verbal geographical knowledge that people have acquired throughout their lives are mentioned as;*'Local geographical knowledge which they formed as a result of life experiences, and used as quite a useful resource by frequently referring to them in daily life (Bulut, Yürüdür, Kazancı, 2013: 21), ' geographical verbal proof and evidences'* (Demircioğlu, 2005: 310), *vocal expressions in which the geographical content is hidden like a mystery* (Yıldırım and Tarım, 2014: 19), *'verbal geographical expressions in the memories of the past' (İlyasoğlu, 2006: 97)*.

In the published sources in Turkey, these oral geographical expressions in life stories has been identified as *'oral geography'* (Balcı, 2018), *'folk culture, folk calendar, folk meteorology,* local *dialect, local geographical knowledge (Alacahan, 2016, Başuğur, 1996, 1998, Bulut, Yürüdür, Kazanci, 2013, Cingöz, 1995; Demir, 2012, Ercan,2006, Erginer, 1984, Erinç, 1984, Ertüre, 1977; Güner and Şimşek, 1998; Karabaşa, 2000; Koç and Keskin, 2001; Koç, 2001; Özcan, 2015; Özdemir and Bozyurt, 2006; Sever, 2005; Tan, 1976; Tunçdilek, 1967; Veren, 2011; Yıldırım and Tarım, 2014)* . In other sources published in other countries, this concept is usually handled under the title of narrative (Berger, 1997, Bullough and Baughman, 1996, Clandinin and Connelly, 1998, Connelly and Clandinin, *1990;* Crang, 2003;Edgar and Sedgwick, 1999; Elbaz-Luwisch, 1997; Gregory, vd., 2009; Hay, 2004; Henderson and Gregory, 2000; Hones, 2011; Lacey, 2000; Linton, 2001; Maddrell, 2009; McPartland, 1998, 2001; Riessman, 1993; Said, 1990; Summerby-Murray, 2010; *Wells, 2011;* Wiles, Rosenberg and Kears, 2005*)* .

When the literature on oral geography is examined, it is seen that there are a lot of explanations about that such researches will contribute to the geographical literature. As a matter of fact, Güner and Şimşek (1998: 129), who discussed, *'the compilation of local calendars', believed that this would provide a great contribution to cultural geographical studies.* Koç (1999; 326) believes *that 'natural season studies, which take into account the public calendar, can be used in planning'.* In this respect, *Erinç* emphasized that (1984: 230), *'experiences that are based on the events, which have been proved for centuries, can be used* , and Koç and Keskin (2001: 1) stated that 'the use of folk calendar as well as the measurement results during the investigation of climate characteristics' will be also proper .However, there are also several concerns that such studies are limited, that they have no disciplined teaching, and that it is important to hand them down from generation to generation. *For example, the arguments such as 'the knowledge about the folk culture does not have a theoretical basis and teaching, the public calendar has been gradually forgotten' (Bulut, Yürüdür, Kazancı, 2013:.30), 'Importance of the systematization of the experience of the people and its transfer to next generations'* (Özcan, 2015: 187), *and the geographical concepts that live in local dialect are the cultural heritage and important to be handed down to the future generations* (Yıldırım and Tarım, 2014: 18) can be considered in this context.

People (old populations) who have a good life experience are shown as the source of verbal geographical knowledge. *Because the elderly are the primary witnesses of natural and cultural events happening around them from the day they begin to perceive the world. The vicious cycle of the technological time and space they have lived makes it almost impossible to record this testimony. In this context, many details of the human-environment interaction in the place they live in are only recorded in their memory... The vision that 'it is crucial that the testimony, experiences, perceptions of these people are recorded and used in the education of future generations* (Yıldırım and Tarım, 2014: 18-19) was effective in determining the participants of our study. In this context, in the words of the participants; the expressions regarding the explanations of *'their descriptions of the Earth'* (Tanoğlu, 1964: 1) *'their definitions of the Earth and the World'* , (Doğanay, 2012: 8) *their explanations of natural, human and economical phenomenon in their own methods'*(Selçuk Biricik, 2009: 3; Rey, 1998), *'their reasoning',* (Hughes, 1870),' *creating relationships between human and space',*(Özey, 2010: 1), *their reflections of with their environment'*(Mackinder, 1887), *'their narration of geographical formations, places, people'* (Royal Geographical Society, 2017),'*and 'their narratives about how they are affected by their environment'* (International Geographical Union, 2017), *'their characterization of how the societies change'*(Livingstone, 1992),' *the relationships between the events on the Earth, distributions of these events and their reasons' Tanoğlu, 1964: 1)* were taken into account. These obtained data were evaluated by creating categories according to physical and human geographical characteristics.

The emphasis placed on the contribution of oral geography to all these geographical investigations, on the importance of transferring oral geography to the later generations, and the worries of not being successful in transferring the oral geography have led us to conduct this study. The belief that the use of oral geography in the field of geography would be useful and the elimination of the mentioned deficiencies is one of the most important reasons for this study. For this purpose, we tried to find out the expressions that include geographical knowledge in the life stories of 65 years old and older people, how they use and interpret these discourses, how much of these expressions are known and used by young generations and how they think to hand them down to future generations. In doing so, the words of the participants were tried to be used as they are spoken without changing the words, it was watched over to diagnose whether these statements overlap with the geographical literature or not, and to determine whether there was a contradiction in terms and misconceptions in the explanations.

METHOD

The narrative method was used in this research, in which the qualitative research model is adopted (Robson, 2015: 186, Öztürk, 2013: 186).In doing this, there was an effect of the narratives, *'of formation of the social pattern by the personal narratives and life stories' (Patton, 2014: 115), of mentioning about the conversations related to experiences*(Robson, 2015: 186), and 'its central role in investigating and organizing conceptual structures' (Öztürk, 2013: 58, 187).

In this context, the unstructured interviewing technique was used. In determination of this technique, its possibilities were decisive such as *the informal structure of unstructured interview, allowing it to develop within the framework of interest and curiosity'* Robson, 2015: 347),*'not requiring and using pre-determined questions'* (Yıldırım and Şimşek, 2006: 121), *presenting the possibility to have detailed knowledge of the subject and individual without any need for any pre-planning'* (Tanrıöğen, 2009: 151), *'respondents' expression of their views without putting them in a certain pattern'* (Altunışık, Coşkun, Batraktaroğlu and Yıldırım, 2007: 85), *'complete control of the view by the participant; not the researcher, but the participant talks about what the participant considers important for themselves' (*Öztürk, 2013: 218). In the interviews, only the geographical knowledge and practices were taken into consideration. In doing so, the participants' requests were prioritized. They were given the opportunity to freely express their life stories. No interruption was made what has been spoken, only some general questions were asked regarding the casual life in order to give a depth to the conversations and prevent any holding-up in the interviews (Karasar, 2005; Neuman, 2007).

The study group of the research was determined according to the convenience sampling technique, within the framework of easy accessibility (Böke, 2009), which allows the researcher to select using his or her own judgment. A total of 37 people, of which 19 were aged 65 and over, 18 were between the age group of 21-32, participated in the survey. However, only 12 of these participants aged 65 years or older had expressions which include geographical knowledge and practices. As a result, in the study group, 12 participants in the 65-85 age group, and 11 participants in the 21-32 age group who are the grandchildren or the nephew of the elderly were benefited. 8 of the participants aged 65 and over were male (M), 4 were female (F), and 6 of the participants in the 21-32 age group were male and 5 of them were female. Participants were told that a nickname name would be given to the name, and their names will never be used in the research

In the determination of the elderly people to be interviewed, undergraduate, graduate and doctoral students who continue to study geography education were consulted. These students were asked whether they have a relative aged 65 year or older, especially mother-father, grandmother-grandfather (granddaughter), uncle-father's sister or uncle-

mother's sister... At the end of the investigation, 19 students were determined. Two-hour lessons were held for the students who could interview these persons, including the characteristics of the unstructured interview technique. In these lessons, some rules were explained to be definitely obeyed such as; *the interviews should be carried out 'without using pre-determined questions'* (Tanrıöğen, 2009: 151, Öztürk, 2013: 218),' *making the interviews within its natural flow, without giving the impression of being interviewed, asking the questions within the spontaneous flow of the conversation by developing automatically and changing in the light of obtained hints, enduring the prolongation of the conversation, maintaining more than one interview if necessary',* (Yıldırım and Şimşek, 2006: 121-122),*'allowing participants to express their views without putting in a certain pattern'* (Altunışık et al., 2007: 85), *holding these interviews by taking into account that they allow to get detailed knowledge on the subject' (Tanrıöğen, 2009:.151) and that' taking care of that the control of the interview belongs entirely to the participant, allowing the participant to mention about things which they take as significant* (Öztürk, 2013: 218), and if in any case, they go off the subject, they should never be interrupted.

Those participants aged 65 and over who were determined by the researcher were put in touch with their grandchildren or nephews. After these interviews were conducted, the researcher conducted 15-20 minutes of interviews with each student to evaluate the expressions obtained and determine whether they knew or did not know them before, whether they think it is necessary to transfer this knowledge to future generations, and if so, how they think it should be. Opinions of the experts were taken regarding the duration, number and timing of the interviews in relation to the planned implementation before and after all these interviews. The interviews were held in March, April and May 2018. Voice recorders were used in the interviews with the permission of the participants. After the interviews have been completed, each interview recording is reported in the form of a transcript upon the permission of participants.

In the study, data were collected through face-to-face interviews (Büyüköztürk, et al., 2008), which is a qualitative research data collection technique. Descriptive analysis was preferred for the analysis of the data. The obtained findings were presented according to the characteristics of physical and anthropogeography. In order to increase the reliability of the research, direct quotations were made and local words were used as they are spoken without changing. Instead of participants' own names, nicknames are used according to research ethics (Yıldırım and Şimşek, 2006). Obtained findings were discussed in comparison with the literature.

FINDINGS

During the interviews made with the study group participating in the survey; stars, geological structure, climate characteristics, temperature, wind, precipitation, snow melting, mist, cloud, drought, seasonal features, snowslip, flood, agricultural activities, herbaceous products, forests, flowers, animal behavior, animal feed, firewood, countryside, settlement texture, flatlands, festivals, human buildings, caves, wells, warehouses, building materials, houses and extensions, and whether or not geographical discourses in life stories can be transferred to younger generations. These findings were classified according to their physical and human geographical characteristics as follows.

Findings Related to Physical Geographical Features

In the explanations obtained from the interviews, it was determined that the three participants in the study group made explanations about the use of stars in determining the end time of summer, pre-dawn, dawn, noon and afternoon. These explanations reveal that they made use of the North Star, Venus, and the Sun. In these explanations, the use of the North Star statement by a participant for a celestial body born during the period of pre-dawn is a statement which shows they have a misconception about the subject. However, it has been witnessed that the shadow that has occurred depending on the Sun and its movement has been used correctly and skillfully.

In our research, elderly participants, whom we refer the life stories, were observed to know which direction of the wind brings rain. It has also been determined that they predict the wind from which hill blows down warms the air, increases the air humidity, and thus how the plants will have a drying effect. It is observed that they correctly interpreted the movements of clouds and fogs, and they were able to establish connections between animal movements and the elements of the climate by using their experiences, they could make true connections between cloudy weather or cold nights with pressure.

Findings Related to the Characteristics of Anthropogeography

In interviews with participants aged 65 years and over, findings were found regarding the protection of the settlements from avalanche and the flood, the selection and exposure of the place of settlement construction, the preparation of the base of the houses and the base of the houses, the texture and sections of the houses, and time of going to the highlands and return.

Participants pointed out the determinant effect of natural conditions in knowledge about agricultural activities in life stories. Among those, climate characteristics were in the lead.

Participants gave knowledge about the time of taking the animals to the mountains, the ways of protecting the animals from the negative effects of the wind in the meadows, the plants used in their feeding, the use of animal waste in agricultural fields as fertilizer and fuel.

The young participants were asked whether they knew the geographical expressions they had obtained from the interviews they had made with the elderly or not and use them or not, whether they see it necessary to transfer this knowledge to the next generation, and if so, how it should be. In the answers to these questions, it was determined that there were participants who knew all, who know only some of them, and who did not use them even if they know.

CONCLUSION, DISCUSSION, AND RECOMMENDATIONS

Participants were found to use stars such as Venus, North Star and the Sun in determining the time, day-to-day arrangements, and seasonal changes. This data obtained is consistent with the findings obtained in different studies. As a result, geographical knowledge about the use of celestial bodies during seasonal changes has been reached in researches carried out in Çemişgezek (Tunceli) (Balcı, 2018: 181) and Iğdır (Güner and Şimşek, 1998: 133-134). In addition, there are also findings showing that celestial bodies were also used in weather forecasts. It was determined that some participants may occasionally have a misconception when using the term North star.

Participants were found to have determined some criteria for raining. In relation to that, it was observed that they frequently use the names of places, clouds, fog, and winds. It was seen that they have consistent predictions regarding the blow of the wind and effects of the Foehn cyclone.

Participants noted that they benefit from plants and temperature conditions in estimating temperature characteristics of the seasons. This approach is similar to the findings in different studies. As a matter of fact, the explanations of Apak's (2013; 5) are among the examples of the common use of this knowledge.

Participants were found to use expressions to explain the benefits, harms and to eliminate the adverse effects of climate conditions in their expressions. Some explanations have been used in different studies (Balcı, 2018; Koç, 1999; Koç, 1999;

It was found that they built their houses right in front of the forests to protect the houses from avalanche and flood. In the determination of the exposure of the houses, they mentioned the geographical formations and the slope. They stated that before making houses, they made caves for their animals, and after they prepared them, they built their houses on top of these caves. They said that in order to make their houses, they first moistened the base and smashed them with mallets. It is stated that the houses were close to each other in the past, and nowadays they are far from each other and the plans have changed.

It was found that temporary storage is used for drying and storage of agricultural products. Some families were detected to have opened *'snow holder, snow holes or wells'* in their gardens.

In the determination of the time of seasonal migration from the continuous village settlements to the seasonal highlands and time of return; winds, flowers, festivals and snowfall and melting periods were found to be used.

Explanations were made about the practices of gaining croplands from forests by uprooting the trees in the regions where agricultural areas are limited, it was also determined that the participants had a calendar for agricultural activities.

It was found out that natural conditions and the crops they grow are effective in the food culture of the participants, plants/weed species they feed on animals.

Based on these results, the following suggestions can be made:

It was determined that the elderly were using celestial objects in determining the time, in the arrangement of daily works and in determining the seasonal changes. However, it was determined that grandchildren and nephews who had interviews with these participants did not use these practices, most of them do not know them, and did not use them. It attracts attention that the fact that the younger generation prefers to use the Internet was among the reasons for not using this knowledge. This situation, even though it is not desired, may cause the oral geographical knowledge and practices to be forgotten. Therefore, this problem should be solved. For this reason, the ways of reaching out to this knowledge over the Internet must be sought, which the young people constantly use. This can be solved by increasing the interviews, documentary, film, article, etc. in the virtual environment, which contains oral geographical knowledge and practices.

In researches conducted in different parts of Turkey, similar oral geographical knowledge and practices were obtained. This is important for determining and even mapping the distributions of the geographical expressions in life stories throughout the country. This can only be possible by increasing such studies.

The products that the participants eat from the field and mentioned vary according to the climate zone. This situation must be further investigated by specialists such as plant geographers, gastronomists, pharmacologists and the related literature should be enriched.

Kaynakça / References

Alacahan, G. (2016). *Otantik öğrenmede yerel coğrafi bilgi ve halk takvimi*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı, Aydın.

Alacahan, G. (2016). *Otantik öğrenmede yerel coğrafi bilgi ve halk takvimi*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı, Aydın.

Altunışık, R., Coşkun, R., Batraktaroğlu, S. & Yıldırım, E. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Apak, F.T. (2013). Rize-Çamlıhemşin-Yazlık köyü örneğiyle mevsimlere ilişkin inanç, bayram ve ritüeller. *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 1, 1-15.

Balcı, A. (2018). An Oral-Based Study on Narrative Geographical Knowledge. *Educational Sciences: Theory Practice,* 18(1), 173-200.

Başuğur, E. (1996). *"İçel Yöresinde Yaşayan Sarıkeçililerin Takvim ve Meteorolojisinden Bir Kesit", I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Berger, A. A. (1997). *Narratives in popular culture, media, and everyday life*. Thousand Oaks: Sage.

Böke, K. (Ed.), Özdoğan, A., Sevinç, B., Güler, C., Büker, H. & Demir, İ. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Bullough, R. V. & Baughman, K. (1996). Narrative reasoning and teacher development: a longitudinal study. *Curriculum Inguiry.* 26(4) 385-415.

Bulut, İ., Yürüdür, E. & Kazancı, H. (2013). Artova Yöresinde (Tokat) Yerel iklim Bilgisi ve Halk Takvimi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 61, 21-30, İstanbul.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E. Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri.* Ankara: Pegem Akademi.

Cingöz, M. (1995). *Acısu'da (Trabzon) Halk Takvimi Halk Meteorolojisi. Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1993*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Clandinin, D.J. & Connelly, F. M. (1998). Stories to live by: narrative understandings of school reform. *Curriculum Inquiry,* 28-2.

Connelly, F.M. & Clandinin, D. *J. (1990).* Stories of experience and narrative inquiry. *Educational Researcher.* 19(5), 2-14.

Crang, M. (2003). Qualitative methods: touchy, feely, look-see?. *Progress in Human Geography*, 27, 494–504.

Demir, N. (2012).Trabzon Yöresinde Zaman, Halk Takvimi ve Sayılı Günler*,* Zeitschrift für die Welt der Türken, *Journal of World of Turks*. 4(1), *5-21.*

Demircioğlu, İ. H. (2005). Sözlü tarihin bir öğretim yaklaşımı olarak tarih derslerinde kullanımı*.* II. Sosyal bilimler kongresi. Van, Türkiye.

Doğanay, H. (2012). *Coğrafya'ya Giriş.* İstanbul: Aktif Yayınevi.

Edgar, A. & Sedgwick, P. (1999). *Key Concepts in Cultural Theory*. London: Routledge.

Elbaz-Luwisch, F. (1997). Narrative research: political ıssues and ımplications. *Teaching and Teacher Education.* 13(1), 75-83.

Ercan, E. H. (2006). Balkanlarda gökyüzü ile ilgili inanışlar ve halk takvimi, milli folklor uluslararası kültür. *Araştırmaları Dergisi,* 69(72), 82.

Erginer, G. (1984). *Uşak Halk Takvimi, Halk Meteorolojisi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Erinç, S. (1984) *Klimatoloji ve Metodları.* İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:3278. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yay. No:2, İstanbul: Gür-Ay Matbaası.

Ertüre, S. (1977). Takvimlerimizdeki klimatolojik verilerle İstanbul meteorolojik gözlem bulguları arasındaki ilişki. İstanbul Üniversitesi. *Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 22, 163-174.

Gregory, D. Johnston, R. Pratt, Watts, M. J. & Whatmore, S. (2009). *The Dictionary Of Human Geography*. Malden: Wiley-Blackwell

Güner, İ. & Şimşek, O. (1998). Iğdır'da halk takvimi ve halk meteorolojisi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 33, 129-135.

Hay, I. (2004). *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Oxford & Melbourne: Oxford University Press.

Henderson, G. & Gregory, D. (2000). Literature. In Johnston, R. J., Gregory, D., Pratt, G. & Watts, M. (Eds.), *The dictionary of human geography* (4th ed.). Oxford: Blackwell Publishing.

Hones, S. (2011). Literary geography: setting and narrative space. *Social and Cultural Geography*, 12(7), 685-699.

Hughes, W. (1870). *Geography in its relation to history*. London.

Institute of Australian Geographers (2017). Retrieved May 25, from *http://www.iag.org.au/home*.

International Geographical Union (2017). Retrieved May, 12, 2018 from *www.igu-online.org/site*.

İlyasoğlu, A. (2006). Türkiye kadın tarihinin araştırılmasında yöntem sorunları ve sözlü tarih yöntemi. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1(3), 94-101.

Karabaşa, S. (2000). *Rize Halk Takvimi ve Meteorolojisi Üzerine Bir Değerlendirme, II. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Koç, T. & Keskin, N. (2001). Uzunköprü'de halk takvimi ve sıcaklık ilişkisi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 1-15.

Koç, T. (1999). Sayılı günler yöntemi ile doğal mevsimlerin belirlenmesi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 10, 305-344.

Koç, T. (2001). Uzunköprü'de doğal mevsimler ve halk takvim ilişkisi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 37, 157-159.

Lacey, N. (2000). Narrative And Genre: Concepts İn Media Studies. London: Macmillan.

Linton, P. (2001). Narrative geography in Guy Vanderhaeghe's The Englishman's Boy. *American Review of Canadian Studies*, 31(4), 611-621.

Livingstone, D.N. (1992). *The Geographical Tradition, Episodes İn The History Of A Contested Enterprise*. Oxford: Blackwell Publishing.

Mackinder, H. (1887). On the scope and methods of geography. *Proceedings of the Royal Geographical Society, 9, 141-160.*

Maddrell, A. (2009). *History of geograpy*. In R. Kitchin and N. Thrift (Eds.), *International encyclopedia of human geography.* 4, 415–428. London: Elsevier.

McPartland, M. (1998). The use of narrative in geography teaching. *The Curriculum Journal*, 9(3), 341-355.

McPartland, M. (2001). Moral Dilemmas, narrative and the teaching of geography. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 10(2), 114-126.

Neuman, W. L. (2007). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar.* (Çev: S. Özge). İstanbul: Yayın Odası.

Özcan, S. (2015). Türk atasözlerinde iklim, mevsimler, hava olayları ve halk takvimi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 36, 179- 187.

Özdemir, M.A. & Bozyurt, O. (2006). Afyonkarahisar Halk Takvimi'nin Sıcaklık Verileri ile Karşılaştırılması. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 11(15), 53-82.

Özey, R. (2010). Coğrafya'da yapılandırmacı yaklaşıma göre öğretmen-öğrenci ilişkisi. R. Özey, S. İncekara (Ed.), *Coğrafya eğitiminde kavram ve değişimler içinde (s. 1-9).* Ankara: Pegem Yayınları.

Öztürk, M. (2013). *Coğrafya Eğitiminde Araştırma*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çeviri Editörleri: Bütün, M.,-Demir, S. B.), Ankara: Pegem Akademi.

Rey, A. (1998). *Le Robert Micro, Dictionnaire De La Langue Française*, Paris: Dictionnaires Le Robert.

Riessman, C.K. (1993). *Narrative Analysis*. Newbury Park: Sage.

Robson, C. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri gerçek dünya araştırması.* (Çeviri Editörleri Çınkır, Ş., Demirkasımoğlu, N.) Ankara: Anı yayıncılık.

Royal Geographical Society (2017). Retrieved April 24, 2018 from *www.rgs.org/HomePage.htm*

Said, E.W. (1990). Narrative, Geography and Interpretation. *Periodicals Archive Online*, 81-97. Retrieved from http://search.proquest.com/docview/1302003047?pq-origsite=gscholar

Selçuk Biricik, A. (2009). *Fizikî Coğrafya-Jeomorfoloji ile Hidrolojinin Temel Prensipleri ve Araştırma Yöntemleri,* İstanbul: Gonca Yayınevi.

Sever, R. (2005). Coğrafya öğretim programında doğal mevsim kavramı. *Doğu Coğrafya Dergisi* 13, 117-134.

Summerby-Murray, R. (2010). Writing for ımmediacy: Narrative writing as a teaching technique in undergraduate cultural geography, *Journal of Geography in Higher Education*, 34(2), 231-245.

Tan, N. (1976). *Türkiye Halk Meteorolojisi Hava Tahmini. I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt Gelenek- Görenek ve İnançlar,* Ankara: Kültür Bakanlığı.

Tanoğlu, A. (1964). Coğrafya nedir?. *Coğrafya Enstitüsü Dergisi,* 14, 1-14.

Tanrıöğen, A. (Ed.), Aypay, A., Cemaloğlu, N., Sarpkaya, R., Ellez, A. M., Şahin B. ve ark., (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

TDK (2018). Dirgen. *Türkçe sözlük.* 25 Mayıs 2018 tarihinde *http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b07d015bf59d2.40517021,* adresinden edinilmiştir.

TDK (2018). Kutup yıldızı. *Türkçe sözlük.* 30 Mayıs 2018 tarihinde *http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b3705f4d648b8.46235925,* adresinden edinilmiştir.

Tunçdilek, N. (1967). Isparta ısı takvimi. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 8(17), 38-52.

Veren, E. (2011). Aydın Yöresinde Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi Pratiği. *Aydın Efesi Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi,* 5, 29-30.

Wells, K. (2011). Narrative ınquiry: Pocket Guides To Social Research Methods. New York: Oxford University Press.

Wiles, J., Rosenberg, M. & Kearns, R. (2005). Narrative analysis as a strategy for understanding interview talk in geographic research. *Area,* 31(1), 89–99.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, T. & Tarım, E. (2014). Yerel ağızlarda coğrafi kavramlar (Aksaray ili örneği). *Elektronik Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi,* 1(2), 18-29.